

COLUMNA LUI TRAIAN

M A R T I U 1876

ISTORIA. — LINGUISTICA. — LITERATURA POPORANA.

FRAGMENTE PENTRU ISTORIA LIMBEI ROMANE

G H Ī O B :

bulgarul hubav; serbul ubav; persianul khûb; sanscritul svabha;
grecul σοφός, σαφής, σίσφορς; latinul sibus, subidus; irlandesul sab;
germanul swâbe.

Die Sprache gibt selten etwas, was sie einmal gehabt hat,
völlig auf....

*Limba rare-orî renunță cu desăvârșire la ceia-ce a avut o
dată...*

G. Curtius, Zur Chronologie.

Nu cunoșcem nici un cuvînt român mai interesant prin mulțimea afinităților sale, mai important prin modul neașteptat de a revêrsa lumină asupra problemelor celor mai complicate din întreaga lingvistică ario-europeă, mai prețios prin certitudinea rezultatelor la cari ne conduce, ca vorba *ghïob*.

Și totuși, la prima vedere, ar puté orî-cine să ne respundă, că un asemenea cuvînt, departe de a avé o însemnătate atât de vastă, nu există de loc în limba română!

În adevêr, nici în graul viu, nici în vechile nòstre tipăriture sau manuscrise, *ghïob* nu se mai află nicăiri.

Filologia comparativă îl descopere printr'o procedură curat chimică, extrăgându'l dintr'un corp compus, pe care pune succesivamente față 'n față cu felurite reactive.

Voiu observa însă din capul locului, că sarcina nòstră de astă dată, deși fòrte anevoiósă, a fost înlesnită până la un punct prin cercetarea

anteriőră despre cuvintul *ghūuj*, care ne procurase deja una din valorile genealogice ale inițialului *ghū*. *

§ 1.

«GHİOB» IN LIMBA ROMÂNĂ.

D. Pontbriant ne dă următorele accepțiuni ale vorbeii «neghïob» cu derivatele ei :

«Neghïob, adj. *inepte, stupide, imbécile, sot, idiot, niais*; este főrte «neghïob, *c'est un āne bōtē, un oison bridē*;

«Neghïobesce, adv. *bētement, sottement, stupidement, niaisement*;

«Neghïobi, v. *niaiser; rendre bēte, stupide, sot, niais; abrutir*; a se «neghïobi, *devenir bēte, stupide, s'abrutir*;

«Neghïobiă, subst. *niaiserie, sottise, imbécilitē, stupiditē, bētise.*» ¹

Costache Stamate, în micul seū glosar de archaisme basarabiane ², trduce pe *neghïob* prin «nătārăū, gogoman, netot, timp».

În Moldova acēstă vorbă se aude actualmente főrte rar.

De asemenea în Transilvania, judecând după lipsa'î din dicționarul lui Petru Maior, care altmintrea n'ar fi uitat'o în lunga'î listă de sinonime : *hăbăuc, năuc, necălit, meteurd, cap de cal, trunchiū, nătārăū, nătāntoc, cap de plumb, boă, bălămut, tăntălăū, meteleū* etc. ³

D. Ion Slavici, Român din Ungaria, ne încredințēză totuși, că *neghïob* nu s'a perdut încă la compatrioții seii din Crișiana.

Orî-cum să fie, acest cuvint e mai respândit astăđi anume în Muntenia.

Caracteristica cea mai poporană a «neghïobului» ni se pare a fi următoreea anecdotă din Anton Pann :

Un *nerod* — să đic — saū *prost*,
Că *înțelept* el n'a fost,
Temēdu'și mușierea rēū
Ca un *neghïob*, *nătārăū*,
Intr'o đi un om vēđēnd
Mergēnd pe drum și căscānd,
Și nevasta'î s'a 'ntāmplat

(*) *Columna lui Traian*, p. 1—32. — Edițiunea separată : *Fragmente pentru istoria limbēi romāne. Elemente dacice : I. Ghūuj. Cu post-scriptum despre d. Cihac și apendice despre d. Emile Picot*. București, 1876, in-8, pagine 40.

(¹) *Pontbriant, Dict.*, p. 472.

(²) *Stamate, Muza romānescă*, t. 1, p. 526 și urm.

(³) *Lexicon Valachicum*, Budae, 1825, in-8, p. 259.

In acel ceas de-a căscat —
 El intră în bănueli
 Că amândoi au tocmeli
 Și de-aceia a căscat :
 Prin căscat respuns i-a dat.
 Ast-fel necăjit el foc,
 Vrënd s'o spânzure pe loc,
 Făr'a dice cătră ea
 O funiă 'n dată ȳea,
 Și o chiamă după el,
 ȳicënd : «ha! colea nițel!»
 Dec! impreună mergënd
 Și în ogradă intrând,
 Din loc în loc o purta
 Ș'un pom lesnicios căta.
 Ea, gându'i necunoscënd,
 Stând il intrăbă ȳicënd :
 «—Ce mă porți din pom în pom,
 «Ca căscat din om în om?»
 «—Dar ce ?—o intrăbă el—
 «Căscatul umblă ast-fel ?—»
 ȳise ea : «dar au nu scii ?
 «G!aba dar ești între vii !—»
 El privind'o, a respuns :
 «Așa! bine că m!-ai spus,
 «Că e! asta n'o scieam
 «Și să te spânzur umblam...»⁴

Negativul *ne-ghïob* însemnând «nerod», «prost», «nătărău», acela care

«...înțelept el n'a fost...»,

resultă că pozitivul *ghïob*, ca antitesă, la avut ore-când la străbunii noștri sensul de «înțelept».

Acest *ghïob* a despărut din grai!n, conservându-se numai *ne-ghïob*, în același mod precum lătinesce au ramas *in-becillus* «prost» și *in-manis* «crud», deși pozitivele lor periră cu desăvârșire.

Tot ast-fel Francesii posedă astă-ȳi vorba *maussade*, adecă *mal-sade* «des-plăcut», dar nu mai au de-mult pe *sade* «plăcut», pe care'l avuseră încă în evul medi!u, când «Le roman de la Rose» cânta :

Moult est garis qui tel flor bese,
 Qui est si *sade* et bien olent...⁵

(⁴) Pann, *Povestea vorbei*, Bucuresci, 1852, in-8, t. 1, p. 100.—Cf. ibid, p. 83 și 86.

(⁵) Littré, *Dict.*, p. 1798.

§ 2.

«GHÏOB» IN LIMBA ALBANESĂ.

La Albanesi *ghïob* «înțelept» nu se constată.

Ei posedă cuvîntul *ghïobă*, foarte ademenitor prin asemănare exterioară, dar care este pur și simplu a noastră *glóbă* «amendă»,⁶ termin juridic de provenință serbă, datorit probabilmente legislațiunii lui Stefan Dușan⁷ și fără nici o înrudire directă sau indirectă cu românul *ghïob* «înțelept».

Hahn aduce, în adevăr, idiotismul albanes: *s'ta ban ghïoba pesă pară*, pe care-l traduce prin: «du hast keine fünf Heller im Vermögen», pentru a arăta că *ghïobă* însemneză și «avere»⁸; dar sensul acestei frase pöte să nu fie alt ceva decât: «ești atât de sărac, încat nu poți plăti o glóbă de cinci parale», și prin urmare accepțiunea de «avere» nu este încă asigurată.

Dacă *ghïobă* ar însemna în realitate «avere», adecă «un bun», «un bien», «ein Gut», atunci ne-ar fi lesne a admite un adjectiv albanes *ghïob* «bun», care s'ar potrivi de minune cu românul *ghïob* «înțelept»; d'o cam dată însă o asemenea conclusiune ar fi azardösă.

Cu töte acestea, presința slavicultui *globa* la Albanesi sub forma de *ghïobă* nu este indiferente în cestiunea ce ne preocupă.

Cänd se întălnesc într'o limbă doă cuvinte de origină diverse, dar mai-mai aceleași prin sunet și apropiändu-se unul de altul chiar sub raportul semnificațiunii, atunci ușor se pöte întâmpla una din doă: sau că ambele se identifică, devenind un singur corp, ori că cel mai persistente alungă din graiü pe rivalul seü, incomod prin ambiguitate.

De aci urmöză că, dacă vorba *ghïob* cu sens de «bun» va fi existat vre-o dată la Albanesi, ea a putut să dispară de acolo prin introducerea slavicultui *globa* muțat în *ghïobă*.

Orî-cum să fie, ne mai găsind astădi în limba albanesă pe al nostru *ghïob* «înțelept», cată să recurgem la cele-l'alte doă grațuri de pe peninsula balcanică, cari au moștenit, ca și noi, dela stratul primitiv al populațiunii tracice mai multe ingrediente anteriöre colonisărilor latine și slave.

(⁶) Rossi da Montalto, *Vocabolario della lingua epirotica*, Roma, 1875, in-8, p. 464.

(⁷) Cf. a mea *Archiva istorică*, t. 3, p. 177.—Miklosich, *Lex. palaeoslov.*, p. 129, și *Die slavischen Elemente im Albanischen*, p. 19.

(⁸) Hahn, *Alban. Studien*, Lex. p. 24.

§ 3.

«GHÍOB» IN LIMBILE BULGARĂ ȘI SERBĂ.

Bulgăresce *hubav*, cu accentul pe prima silabă, înseamnă «frumos».⁹

Pasage ca :

da dodeš na naš vilašet,
da vidiš kakvo'í *hubavo*...

(ca să vii la locul nostru,
să vezi cât e de *frumos*);

sau :

změia na Rada dumaše :
Rado le, moma *hubava*...

Zmeul dicea Radei :
(Rado, fătă *frumósă*);

sau :

kato pred svatba izlézeš,
hubavo da sé primeniš...

(când de 'naintea nuntei vei eși,
frumos să te gătesci);

sau :

tam si zavarih malko momice,
malko momice mnogo *hubavo*...

(acolo găsiți o mică fetiță,
o mică fetiță foarte *frumósă*);

etc. etc., ne întâmpină la fie-care pas în poezia poporană a Bulgarilor.⁹Afară de «frumos», *hubav* mai are semnificațiunea de «bun», care apare, de exemplu, în versul :

Tuk sām, mamō, živā sām,
Ama, hici da nēsām, *pohubevé*...

(Aci, mamă, eu sînt viuă,
Dar de n'aș fi de loc, *mai bine*...) ¹⁰

Forma simplă a cuvîntului este *hub*, cătră care Bulgarii au adaus deja mai tîrziu finalul *av*, ca și 'n *glup-av* «prost» din slavicul *glupǎ*, *boln-av* «bolnav» din slavicul *bolnǎ*, *gnusnav* «ticălos» din slavicul *gnusnǎ* etc.Acest *hub* neamplificat reapare în *hub-o-st* «frumseță» ¹¹, care altfel, dacă forma cea veche ar fi fost *hubav*, trebuia să fie *hubav-o-st*.⁽⁹⁾ Dozon, *Chansons populaires bulgares*, passim.⁽¹⁰⁾ Bezsonov, *Bolgarskǎa p̄resni*, în *Vremennik moskovskago obscestva istorii i drevnostei*, t. 21, p. 54.⁽¹¹⁾ Cf. Miklosich, *Lex. palaeoslov.*, p. 1100.

Sub raportul inițialei, bulgarul *hub* «frumos» este mai nou decât românul *ghîob* «înțelept», căci *g* și *gh* pot scăde la *h*, pe când *h*, din contra, nici o dată nu se urcă la *g* sau *gh*, afară numai dîră într'o limbă în care aspirațiunea lipsește cu totul : din ario-europeul *ghansa* «gâscă» noi avem sanscritul *hansa* și greul $\chi\eta\nu$, din *ghima* «érnă» sanscritul *hima* și latinul *hiems*, din latinul *gelu* «ger» spaniolul *hielo*, din *germanus* «frate» — *hermano*, din slavul *gora* «munte» bohemul *hora*, din *glupŭ* «prost» sorabicalul *hlupy* etc.

Intre românul *ghîob* și bulgarul *hub* există în privința inițialei același paralelism, pe care noi l'am constatat deja într'un studiu precedent înre româno-albanesul *ghîuj* sau *ghîus*, vechiul tracic $\gamma\eta\eta\varsigma$ «bunic», și între adverbul derivat *hojma* «tot-d'a-una».

O dată scăduț la *hub* și amplificat apoi în *hubav*, cuvîntul a trecut la Serbî în *ubav* «frumos».

Aspirațiunea inițială din *hubav* s'a perdut din cauza aversiunii Serbilor pentru sonul *h*.¹²

Acéastă aversiune, deși pe o scară mai mică, se observă și'n limba bulgară,¹³ de unde și acolo găsim une-orî forma *ubav*, bună-óră :

Tzîrveno grozîe *ubavo*...
(*Frumos* strugur roșu)¹⁴,

dar numai ca excepțiune¹⁵, pe când la Serbî este unica pronunția cu-noseută.

Karadzicî ne spune că serbul *ubav* «rare-orî se aude în conversațiune, «ci numai în poesia poporană», aducînd ca exemplu :

Na *ubavu* na polju Kosovu...
(*Pe frumósa câmpîă dela Cosovo*).¹⁶

El mai adaugă, într'un alt loc, interesanta particularitate că la Serbî miresele, fiind ținute a numi pe toți în casă cu nesce epitete puțin obicînuite, întrebuintéză în privința fetelor cuvîntul *ubavița* «frumușică».¹⁷

Și 'n acest cas însă cuvîntul cată să fie fórte rar, căci nu'l menționéză

(¹²) Miklosich, *Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen*, Wien, 1852, in-8, p. 335.
— Scherzl, *Sravnitel'naia grammatika slavianskikh iazykov*, Charkov, 1871, in-8, t. 1, p. 611.

(¹³) Miklosich, *Vergl. Lautlehre*, p. 294.

(¹⁴) Miladinovtzi, *Bilgarski narodni pjesni*, Zagreb, 1861, in-8, p. 399.

(¹⁵) Ibid. p. 537.

(¹⁶) Karadzicî, *Lexicon serbicum*, Vindobonae, 1852, in-8, p. 763.

(¹⁷) Ibid. p. 211.— Cf. Karadzicî, *Zivot i obicaji naroda srpskoga*, Becz, 1867, in-8, p. 153.

Miletieviči în descrierea nuntei serbe, deși vorbește pe larg despre datina în cestiune.¹⁸

Mai pe scurt, *ubav* este aproape a dispărea din limba serbă, unde a ajuns a fi un archaism poetic.

O viață mai îndelungată va avea, poate, în nomenclatura topografică.

Un izvor în Sirmia, între mănăstirile Remeta și Cruședol, se cheamă *Ubavat* «frumușel», é un rîu și un oraș în districtul de Valievo pîrtă numele de *Ub* «frumos»,¹⁹ o formă foarte remarcabilă prin lipsa amplificativului *-av*.

§ 4.

«GHĪOB» ÎN VECHIA LIMBĂ TRACICĂ.

Am constatat până aci trei forme congenere, cari represintă scăderea succesivă a sunetului inițial :

1. românul *ghĭob* «înțelept»;
2. bulgarul *hub* } «frumos».
3. serbul *ub* }

Afară de dialectele bulgar și serb, în cele-l'alte limbi slavice nu se află nimic analog.

Bezsonov compară bulgarul *hubav* cu vorba rusă dialectică *kupav* «bun» și «alb»²⁰; dar pe de o parte sunurile *h* și *k* nu alternéză nici o dată la Slavi, pe de alta rusul *kupav* derivă d'a-dreptul din *kupa-ŭu* «scald», însemnând «spălătel», é rusului *kupaŭu* «scald» îi corespunde bulgarul *кѡпѡѡ* «scald», fără vre-o relațiune posibilă cu *hubav*.

La Serbi și Bulgari, ca și la Români, acest cuvînt, a căruia formă în deșert s'ar încerca cineva s'o explice prin vre-o limbă europeană, nu poate proveni decât din vechia tracică, anticul graiu al tuturor popórelor de pe peninsula balcanică, dela hotarele Greciei până la Carpați.

Din comparațiunea celor trei variante : *ghĭob*, *hub* și *ub*, rezultă prototipul comun *ghĭub*, de unde :

1. bulgarul *hub* prin scăderea lui *ghĭ* la *h*;
2. serbul *ub* prin perderea aspirațiunii;

(¹⁸) Miletieviči, *Zivot srba seliaka*, în *Glasnik spskog uczenog društva*, t. 22, p. 137.

(¹⁹) Karadzici, *Lexic.*, p. 763

(²⁰) Bezsonov, loco cit., p. 3, nota.

3. românul *ghïob* prin creșterea lui *u* la *o* sub influința accentului, ca în *măsör* = *măsur* din latinul *mensuro*.

Prototipul tracic trebuie să fi fost *ghïub*, ér nu *ghïob*, căci după fonetica bulgară vocala *o* scade la *u* numai atunci când nu este accentată, nici *o* dată într'o silabă cu accent ²¹, pe când în *hubav* accentul lovesce tocmai pe *hub*.

Ori-cum să fie, forma română e cea mai bine conservată.

Sub punctul de vedere al sensului, cele două semnificațiuni «frumos» și «înțelept» se reduc la accepțiunea comună «bun», de unde :

1. serbo-bulgarul «frumos», ca «bun la corp»;
2. românul «înțelept», ca «bun la minte».

În acest mod se reconstituă antica vorbă tracică *ghïub* «bun», mai corect *ghïuba*, din care finalul *a* scurt trebuia să dispară în toate dialectele moderne. ²²

§ 5.

«GHÏOB» ÎN LIMBILE PERSICE.

Alții au alăturat de-mult pe bulgarul *hub* «frumos» cu persianul *khûb*. ²³

Persianul *khûb* are trei înțelesuri : «frumos», «fôrte» și «bun», dintre cari însă cea fundamentală este semnificațiunea de «bun», căci negativul *nâkhûb* însemnă numai «reș», ér nu «urît» sau «slab» ²⁴, precum și adverbul *bakhûbî* «fôrte bine». ²⁵

Acest *nâkhûb* «reș», fie dis în trecăt, presintă o remarcabilă analogiă de formațiune cu al nostru *neghïob* «prost», după cum și *bakhûbî* «fôrte bine» cu bulgarul *pohubevé* «mai bine».

Modul de pronunțiaune al persianului *kh* e controversat.

După Chodzko, «le *kh* représente une articulation mixte, qui unit celle de *hh* et celle de *r* en un son imitant le ronflement d'une personne qui «dort».

El mai adaugă că : «il n'y a rien de semblable, que je sache, dans aucune langue d'Europe». ²⁶

(²¹) Miklosich, *Vergl. Lautlehre*, t. 1, p. 267.

(²²) Cf. studiul meu despre *Ghïuj*, p. 10.

(²³) Bezsonov, l. cit.

(²⁴) Vullers, *Lexic. persicum*, t. 2, p. 1264 : «n â k h û b, non bonus, malus.»

(²⁵) Boldyrev, *Persidskaïa christomatîia*, ed. 2, Moskva, 1834, in-8, t. 3, p. 164.

(²⁶) Chodzko, *Grammaire persane*, Paris, 1852, in-8, p. 4.

Acastă pronunțaiune atât de horăitoare este relativamente modernă.

În evul mediu *kh* represintă un son intermediar între *ch* și *gh*.

Ast-fel în prețiosul vocabular persian, scris cu litere latine pe la 1303, cuvântul *khûb* figurază într'un loc ca *chob* și 'n altul ca *ghub*.²⁷

Klaproth transcrie chiar pronunțaiunea actuală prin *gub*.²⁸

Numele propriu persian *Khosrau* ne apare în scriitorii bizantini sub tripla formă : *Xospóρης*, *Kospóρης* și *Ospóρης*²⁹, cea-ce probază că aspirațiunea în *kh* abia se aușia pe atunci, mai-mai ca în bulgarul *hubav*.

După ce am stabilit acest punct, trebuî acum, mai 'nainte de a identifica pe persianul *khûb* cu românul *ghîob*, să deslegăm cestiunea prealabilă : românul inițial *ghî* corespunde el ôre persianului *kh* ?

Cunoscând identitatea românului *ghîuj* «moșnég» cu albanesul *ghîuș* «bunic», adică identitatea inițialei *ghî* la Români și la Albanesi în cuvinte ante-latine, este permis de a formula această întrebare alt-fel, și a-nume : persianul inițial *kh* corespunde el ôre albanesului inițial *ghî*, care este identic cu românul inițial *ghî* ?

Ei bine, întrebarea fiind pusă ast-fel, românul *ghîob* «înțelept» se rapórtă câtră persianul *khûb* «bun» întocmai ca albanesul *ghîumă* «somm» câtră persianul *khâb* «somm», arménul *ghîn*, afganicul *khûb*.

În proporțiunea matematică :

$$ghî(ob) : kh(ûb) :: ghî(umă) : kh(âb).$$

Khûb «bun» se găsesce sub aceiași formă în alte doă dialecte persice : cel persic și cel bucharic.

Cestiunea se complică însă, când voim a 'l urmări în așa numita limbă zendică, anticul dialect al cărților lui Zoroastru.

Vullers alăturază pe persianul *khûb* cu zendicul *çuwra*³⁰; însă :

1. *çuwra* însemneză numai «plug»;

2. zendicul *ç* corespunde persianului *s*, după cum o recunósce însuși Vullers³¹, încât din *çuwra* am avé *sûb*, nu *khûb*.

Justi afiliază pe persianul *khûb* cu zendicul *hwápáo* «abil», vorbă compusă din *hu* «bun» și *ápa* «măestriă», adecă «bun-meșter».³²

¶⁽²⁷⁾ *Vocabulaire latin, persan et coman de la bibliothèque de Petrarca*, în Klaproth, *Mémoires relatifs à l'Asie*, Paris, 1828, in-8, t. 3, p. 212, 239.

(²⁸) *Güldenstädt, Beschreibung der kaukasischen Länder*, Berlin, 1834, in-8, p. 246.

(²⁹) *Vullers, Lexic.*, I, 692.

(³⁰) *Ibid.* t. 1, p. 743.

(³¹) *Vullers, Institutiones linguae persicae*, Gissae, 1870, in-8, p. 37.

(³²) *Justi, Handbuch der Zendsprache*, p. 334.

De asemenea Lagarde, care justifică trecerea finalului *p* în *b* prin zendicul *ap* «apă» devenit în limba persiană *áb*.³³

Acastă analogiă, foarte corectă în cercul restrîns al fonologiei persiane moderne, perde însă valoarea sa față cu bulgarul *hub*, serbul *ub* și românul *ghîob*, unde ne întîmpină același final *b*, a căruia provenință atât de uniformă din *p* ar rămâne nejustificată.

În fine, Ascoli admite pentru persianul *khûb* un tip zendic ipotetic *huba* din *hu* «bun» și *bâ* «lucire», care *huba* ar diferi numai prin sufix de vorba existentă în monumentele zendice *hubâmya* «frumos-lucitor». ³⁴

Să se observe însă, că persianul *kh* inițial rare-ori reprezintă pe zendicul *h*, care mai adesea se conservă intact, pe când corespondințele zendice cele obișnuite ale persianului *kh* sint *qa* și câte-o dată *kh*, ast-fel că ar fi mai legitim de a presupune pentru *khûb* un tip zendic *khuba* și mai ales *qaba*.

Orî-cum să fie, reprezentantul zendic al acestui cuvînt rămîne problematic.

E nu mai puțin anevoe de a restabili vechia formă persiană propriu disă.

Pott se încercase altă dată de a o face cu ajutorul numilor personale.

El vedea pe *khûb* în «Cophes Artabazi filius», menționat de Quintus Curtius, și 'n herodotianul Γωβ-ρῶας, pe care'l explica prin persianul *khûb-rui* «frumósă-față». ³⁵

Însă *Cophes* se apropiă mai mult de zendicul *hwápáo*, huzvareticul *khvap* «istet», ér originalul lui Γωβρῶας s'a descifrat pe inscripțiunile cuneiforme achemenidice *Gaubar'uva*, ³⁶ un nume întrebunțat la Persi chiar în evul mediu sub forma de *Gaubarah* sau *Gôbarah*, de unde nici o potecă nu ne conduce la *khûb*.

Constatând nereușita lui Pott ³⁷, Oppert comite el-însuși o scăpare din vedere, când ne asigură că 'n acele inscripțiuni persianului *khûb* i-ar co-

(³³) Lagarde, *Gesammelte Abhandlungen*, p. 6.

(³⁴) Ascoli, *Sprachvergleichende Fragmente*, în Kuhn, *Beiträge*, t. 5, p. 84.

(³⁵) Pott, *Etymologische Forschungen*¹, t. I, p. XXXV.—În studiul *Ueber altpersische Eigennamen*, în *Zeitschrift d. deuts. morgenländ. Gesellsch.*, t. 13, p. 365, ilustrul decan al filologiei comparative nu mai susține această etimologie.

(³⁶) Spiegel, *Die altpersischen Keilinschriften*, Leipzig, 1862, in-8, p. 195.—Benfey, *Die persischen Keilinschriften*, Leipzig, 1847, in-8, p. 80.

(³⁷) Oppert, *Mémoire sur les inscriptions des Achéménides*, în *Journal Asiatique*, t. 18, (1851), p. 353.

respunde o formă *uba*,³⁸ pe care eă unul n'am găsit'o nicăiri în texturile cuneiforme, și nici am vădută'o citată unde-va în vre-un dialect persic.

Dacă tipul zendic al persianului *khâb* ar fi *qaba*, corespundintele seă achemenidic ar trebui să fie nu *uba*, ci *uvâba*, căci zendicul *qa* este represintat prin achemenidicul *uvâ*, precum : zendicul *qa* «al seă», achemenidicul *uvâ* «al seă», persianul *khû-d* «al seă».

Achemenidicul *uvâba*, ca și zendicul *qaba*, nu s'aă constatat până aci în texturi.

Tot ce posedăm noi în realitate, sint :

1. românul <i>ghîob</i> «înțelept»	}	tracicul <i>ghîuba</i> «bun»;
2. bulgarul <i>hub</i>		
3. serbul <i>ub</i>		
4. persianul <i>khûb</i> «bun»;		

carî câte-patru se reduce în ultima analiză la doă tipuri :

1. tracicul <i>ghîuba</i>	}	«bun».
2. persianul <i>khûb</i>		

§ 6.

«GHÎOB» ÎN LIMBA SANSCRITĂ.

Bohlen³⁹, Bopp⁴⁰, Vullers⁴¹ și Bezonov⁴² apropiă persianul *khûb* de sanscritul *çubha* «frumos».

Deja Ascoli a respuns la acésta că sanscritul *ç* nu trece nici o dată la Persi în *kh*, ci în sibilantă.⁴³

Pott, ca să înlătore o dificultate fonetică atât de gravă, presupune că *ç* în sanscritul *çubha* ar fi o corupțiune în loc de *subha* din *su* «bun» și *bhâ* «lucire», precum sanscritul *çôna* «sânge» este pentru *sôna* contras din *sa-varna* «cu culóre».⁴⁴

Acésta ipotesă se distruge prin existența independinte a radicalei *çubh* «lucire», care figuréză cu o mulțime de derivate în tôte monumentele san-

(38) Ibid., t. 17, p. 278.

(39) Bohlen, *Commentatio de origine linguae Zendicae*, Regiomonti, 1831, in-8, p. 29.

(40) Bopp, *Glossarium comparativum*³, p. 391.

(41) Vullers, *Lex. pers.*, t. 1, p. 743.

(42) Bezonov, loco laud.

(43) Ascoli, loc. cit.

(44) Pott, *Etym. Forsch.*¹, t. 1, p. XXXVI.

scrise începând dela Rigveda, încât *çubha* «frumos» se descompune în *çubh-a*, ér nici decum în *çu-bha*.

Pentru a descoperi corespundința sanserită a persianului *khûb* «bun», pe care de astă dată îl mai ajută reflexul seǔ tracic *ghûba* «bun», cată să procedem pe o cale mai metodică.

În studiul nostru despre *ghûj*, am demonstrat că inițialul tracic *ghû*, fie în cuvinte conservate la Albanesi, fie în acele moștenite de către Români, pôte să corespundă sanscritului inițial *sv*, ér grupul tracic întreg *ghûu* represintă anume pe sanscritul *sva-*.

Ne rămâne acum a constata aceeași tranzițiune fonetică pentru inițialul persian *kh*.

Iată exemple :

pers. *khudâ* «deǔ» = zend. *qadhâta* «de sine creat» = sanscr. *svadatta*;

pers. *khûsur* «soeru» = zend. *qaçura* = sanscr. *çvaçura* din *svaçura*;

pers. *khâr* «ticălos» = sanscr. $\sqrt{svâr}$ «desprețuire»;

pers. *khâher* «soră» = zend. *qânhar* = sanscr. *svasar*;

pers. *khûd* «al seǔ» = zend. *qa* = sanscr. *sva*;

pers. *khûi* «sudóre» = sanscr. *svêda*;

pers. *khâb* «somm» = zend. *qafna* = sanscr. *svapna*;

pers. *khânden* «sunare» = zend. \sqrt{qan} = sanscr. \sqrt{svan} ;

pers. *khâbîden* «dormire» = zend. \sqrt{qap} = sanscr. \sqrt{svap} ;

pers. *khûrden* «măncare» = zend. \sqrt{qar} = sanscr. \sqrt{svar} ; etc.

Am scris tôte aceste cuvinte așa după cum le pronunță astăzi Persiani.

Transcripțiunea științifică însă, stabilită de către orientaliști pe base filologice din cauza greutateii de a cunoște în tôte casurile pronunțiaunea locală, pe care întrebuintarea alfabetului arab a întunecat'o cu desăvârșire, pune *khvâr* pentru *khâr*, *khvâhar* pentru *khâher*, *khvad* pentru *khûd*, *khvai* pentru *khûi* etc., de unde și vorba *khûb* «bun» unii o scriu *khvab*.⁴⁵

Așa dară persianul *khu-*, *khû-*, *kha-*, *khâ-*, *khva-*, ca și tracicul *ghûu*, ne trimite în cel mai perfect acord la sanscritul *sva-*, care represintă tot-d'a-una intact pe primordialul *sva-* din limba anterioară separațiunii familiei ario-europene în grupuri.

În loc de *çubha*, cu care nu se împacă fonologia, trebui să căutăm un *svabha*, compus din aceeași radicală atributivă *bhâ* «lucire», și din radicala

(45) Lagarde, loco laud.

demonstrativă *sva-*, care în accepțiunea'î primitivă este nu numai pronumele reflexiv «al seî», ci încă un element intensiv ecuivalent cu «fôrte»⁴⁶, ast-fel că *svabha* însemnăză nu atât «de-sine-lucitor», precăt «fôrte-lucitor».

Acest *svabha* nu ne apare în sanscrita decât sub o formă amplificată *sva-bhā-nu*,⁴⁷ dar existența sa într'un period mai vechiî resultă pe de o parte din persianul *khūb* și tracicul *ghūba*, ér pe de alta din reflexurile lor în limbele grécă, latină, celtică și germană.

§ 7.

«GHĪOB» ÎN LIMBA ELINĂ.

După ce formele persiană și tracică, în carî inițialul *sv* devine *kh* și *gh*, ne-aî permis a ne urca la prototipul ario-europeî *svabha* «fôrte-lucitor», să urmărim acum aceiași formațiune în cele-l'alte limbî congenere, acolo unde, mai mult saî mai puțin, se conservă sibilanta și une-orî chiar ambele elemente constitutive ale grupului primitiv *sv*.

Maî întâiî la Greci.

Aci inițialul *sv* se expune la diverse transformațiuni, din carî doă sînt mai pronunțate : 1. câte o dată *s* trece în spirit aspru cu perderea lui *v*, precum în ἐσφορός «soeru» = *svaçura*, ὕπνο-ς «somn» = *svapna*, ἰδός «dulce» = *svadu* etc.; 2. câte o dată însă dispore numai *v*, rămânând *s*, și în acest cas vocala *a* din *sva* pôte să scađă la *u* sub influința anterioară a lui *v*, precum în σούριξ «flaut» din √*svār* «resunare», dar pôte de asemenea să se mântină saî să trecă în *o*, precum în σμφός «buretos» = goticul *svamm-s* «burete», saî σόβη «códă de cal» = germanul *schweif* «códă».

Sciindu-se în același timp, că primitivul *bh* corespunde regularmente grecului φ, bună-óră *bhā* «devenire» = φό-ω, *bhar* «purtare» = φέρ-ω, *jambha* «dinte» = γμφός etc., se stabilește o perfectă euațiune între ario-europeul *svabha* «fôrte-lucitor» și între elinul σμφός «întelept», și anume :

$$sva(m.ms) : σσ(μφός) : : sva(bha) : σσ(φός);$$

$$(jam)bha : (γμφ)φός(ς) : : (sva)bha : (σσ)φός(ς);$$

$$sva-bha = σσ-φός-ς.$$

(⁴⁶) Windisch, *Untersuchungen über den Ursprung des Relativpronomens*, în *Curtius, Studien zur griech. u. latein. Grammatik*, t. 2, p. 342 și urm.

(⁴⁷) Grassmann, *Wörterb. z. Rigveda*, p. 1627.

Ca adverb, σοφῶς se explica la Greci prin καλῶς «bine» ⁴⁸, cea-ce a-daugă adjectivului σοφός accepțiunea de «bun», pe care noi am întîmpinat-o deja în persianul *khûb* și în bulgarul *hub*; pe când prin sensul obișnuit de «înțelept», el coincide cu românul *ghîob*.

Semnificațiunea cea fundamentală a grecului σοφός este «bun de lucru»: σοφός εἶναι τινι, ast-fel că un corăbier ce și cunoșcea meseria se dicea σοφός τὰ ναυτικά, ér Homer nu se sfiesce a numi σοφοὶ pe lemnari și pe ferari. ⁴⁹

Din acest «bun la lucru» s'aũ dezvoltat la Greci, ca două trepte posterioare, pe de o parte sensul de «înțelept», pe de alta acela de «îndemănatec», de unde chiar tâlharii se cheamă σοφώτατοι, negreșit nu ca «fôrte înțelepți», ci ca «fôrte îndemănateci». ⁵⁰

Cuvîntul σίσυφος sau σέσυφος «viclén», comentat de cătră Hesychius prin πανούργος «meșter de a face tóte» ⁵¹, este o simplă reduplicațiune din σοφός sau mai bine συφός «îndemănatec», în care υ nu provine din ο printr'o particularitate a dialectului eolic, după cum credea Karl Otfried Müller ⁵², ci este, din contra, mai vechiu decăt ο, mai original, datorit anume influinței digamei din forma cea primitivă *svabha* = σοφορός = συφός. ⁵³

Σοφός «înțelept» nu pôte fi separat de σαφής «clar», la neutru σαφές care și mai mult încă, sub tóte raporturile, se apropia de ario-europeul *svabha* «fôrte-lucitor».

Elementul «lumineï» e atât de pronunțat în σαφής, încât Pott ⁵⁴, Bopp ⁵⁵ și Donaldson ⁵⁶ aũ descompus deja acéstă vorbă în σα + φῶς = sanscr. *sa + bhás* «cu lumină», ajungînd câte-trei destul de aprópe de adevêratul prototip *svabha*, mai ales profesorul engles, care consideră pe inițialul σα în σαφής a fi identic cu radicala pronominală *sva*.

(⁴⁸) Hesych. ad. voc.

(⁴⁹) Cf. **Henr. Stephanus**, *Thesaurus l. gr.*, ed. Didot, t. 7, p. 535: «cujuslibet officii a tifices, σοφοὶ dicebantur». — Despre acéstă accepțiune a lui σοφός, mai veđi pe **Clericus** (Leclerc), *Ars critica in qua ad studia linguarum latinae, graecae et hebraicae via munitur*, Amstelodami, 1703, in-16, t. 1, p. 157-9.

(⁵⁰) **Suidas**, ad. voc.

(⁵¹) **Hesych.**, ed. M. Schmidt, t. 4, p. 22.

(⁵²) **K. O. Müller** ap. **Benfey**, *Griechisches Wurzellexikon*, Berlin, 1839, in-8, t. 1, p. 432.

(⁵³) Cf. **Ahrens**, *De graecae linguae dialectis*, Göttingae, 1839, in-8, t. 1, p. 79.

(⁵⁴) **Pott**, *Etymol. Forsch.* ¹, t. 1, p. 194.

(⁵⁵) **Bopp**, *Glossar. comparat.* ³, p. 401.

(⁵⁶) **Donaldson**, *The new Cratylus* ⁴, London, 1868, in-8, p. 342.

§ 8.

«GHIOB» ÎN LIMBA LATINĂ.

Fest nă-a transmis o vorbă latină arhaică *sibus*, pe care o traduce prin «callidus, acutus», adică «istet», una din semnificațiunile grecului σφοδς.

Pe timpul lui August, acest cuvânt nu se mai întrebuința decât în compozițiunea *persibus* «forte-istet», ceia-ce împinse pe bătrânul Varrone a'l trage din *peritus*, luând cu naivitate prepozițiunea intensivă *per* drept radicală! ⁵⁷

Deja Dacier, sint acum doi secolî, a bătuit identitatea latinului *sibus* cu greul σφοδς, explicând diferența vocalică prin analogia formei duple latine *sispes* și *sospes* «intact». ⁵⁸

Acastă analogiă, deși forte ingenioasă ⁵⁹, mai cu sémă pentru timpul când s'a emis, nu este totuși de nevoe în cazul de față.

Sibus provine dintr'o formă mai veche *subus*, prin scăderea lui *u* la *i* în aceleași condițiuni ca în *libet* «de dorit» = *libet* din radicala ario-europeă *lubh* «îubire.»

Acest *subus* «istet» s'a păstrat în *sub-idus*, care are același înțeles, dar se întrebuințază mai ales la negativ : *in-sub-idus* «prost».

Intocmai precum s'a întâmplat la noi cu *neghiob*, tot așa în limba latină *insubidus* goni din us pe pozitivul său *subidus*, ér *sibus* putu să scape de peire numai în compozițiunea *persibus*.

Subidus se referă cătră *subus*, ca *vividus* «violet» cătră *vivus* «viu» sau ca *rubidus* «roșietec» cătră *rufus* «roșu».

Cele de mai sus se resumă în următorea formulă :

sibus : *subus* : : *libet* : *libet*;

subidus : *subus* : : *vividus* : *vivus*;

de unde rezultă matematicesce *subus*, deși în monumente ne întimpină numai derivatele sale *sibus* și *subidus*.

Subus, la rândul său, pôte fi o formă scădută din *sobus*, căci reprezentan-

(⁵⁷) Varro, *De ling. lat.*, VII, 107.

(⁵⁸) Dacier în *Fest.*, *De verbor. signif.*, Amstelodami, 1699, în-4, p. 339 nota.

(⁵⁹) Despre raportul controversat între *sispes* și *sospes*, cf. J. Schmidt, *Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen*, Weimar, 1872, în-8, p. 57.

tul latin normal al ario-europeului inițial *sva* este *so*, precum în *soror* «soră» = scr. *svasar*, *somnu-s* «somn» = *svapna*, *socer* «socru» = *sva-çura*, *sonu-s* «son» = *svana* etc., de unde apoi cu trecerea lui *so* în *su*: reduplicatul *su-surrus* «murmur» față cu grecul *σούριξ* «fluer» și cu sanscritul *svara* «son», sau *surdus* «surd» alături cu goticul *svare* «în zădar» după uniț, cu goticul *svarts* «negru» după alții ⁶⁰, în ambele cazuri *su* = *sva*.

Sub raportul finalului, latinul *subus* — *sibus* corespunde grecului *σοφός* din punct în punct ca latinul *albus* «alb» grecului *ἄλφος*.

Noi am ales într'adins exemplul *albus* = *ἄλφος*, căci în anticul dialect italic al Sabinilor în loc de *albus* se ținea *alpus*, ⁶¹ de unde urmează că, dacă s'ar găsi pe teritoriul italic o formă dialectică colaterală *sipus* sau *supus*, acésta n'ar contradice prioritatea lui *b*.

În adevăr, din monumente epigrafice s'aũ constatat până acum *sipus* «sciutor» în dialectul oscic ⁶², forțe înrudit cu al Sabinilor, și *sepu* în al Volscilor. ⁶³

Mai este de prevădit o altă posibilitate.

Ario-europeul *bh* trecând în limba latină normalmente în *f*, de unde numai sub influința sonorilor învecinate devine *b*, cronologia fonetică a cuvintului ce ne preocupă este : *sufus* — *subus* sau *sifus* — *sibus*, încât n'ar fi de mirare, dacă un *sufus* sau *sifus* s'ar întâlni în vre-un vechi dialect italic, după cum în cel umbric, bună oră, avem pe *alfu-* alături cu latinul *albus* și cu sabinul *alpus* ⁶⁴.

Mai pe scurt, formele italice posibile cu medialul *p* sau *f*, adică *sufus* ca tréptă anterioră și *supus* ca cea posterioră, n'ar fi nici o pedecă contra identității latinului *subus* cu grecul *σοφός* din prototipul *svabha*, tot așa precum formele italice reale *alpus* și *alfu-* nu împedecă ecuațiunea *albus* = *ἄλφος* dintr'o radicală ario-europeă *rabh*, de unde de asemenea sanscritul vedic *rabhasa* «strălucit». ⁶⁵

(⁶⁰) Cf. **Corssen**, *Ueber Aussprache* ², t. 2, p. 63—5.

(⁶¹) **Fest.** ad voc. : «Album, quod nos dicimus, a Graeco, quod est ἄλφον, est appellatum, «Sabini tamen alpum dixerunt, unde credi potest nomen Alpium a candore nivium vocitatum»

(⁶²) **Mommsen**, *Die unteritalischen Dialekte*, Leipzig, 1850, in-8, p. 295.

(⁶³) **Corssen**, *De Volscorum lingua*, p. 23.

(⁶⁴) **Curtius**, *Griech. Etymol.* ³, p. 275.

(⁶⁵) **Fick**, *Vergleich. Wörterb.* ², p. 166.—Cf. **Grassmann**, *Wörterb. z. Rigveda*, p. 1147.

§ 9.

«GHÎOB» ÎN LIMBA CELTICĂ.

Pe cât timp comparațiunea se făcea pe o scară foarte restrinsă, greul $\sigma\phi\acute{o}\varsigma$ putea fi apropiat de latinul *sapiens* «înțelept», de scandinavul *sefi* «minte» și așa mai încolo, admitându-se pentru împăcarea legilor fonologice o formă intermediară ipotetică $\sigma\pi\phi\acute{o}\varsigma$.

Din dată însă ce sfera comparativă se lărgesce, e peste putință a nu mai recunoște că $\sigma\phi\acute{o}\varsigma$ cuprinde în sine primitivul *bh*, care se conservă intact în sanscrita, în greca trece în ϕ , în latina între vocale în *b*, la Celți, la Germani, la Slavi și 'n ramura eranică de asemenea în *b*.⁶⁶

Onoarea de a fi distins cel întâiu, deși numai în parte, adevăratele afinități ale lui $\sigma\phi\acute{o}\varsigma$, aparține ilustrului celtist contimpuran Whitley Stokes.

Intr'un mic studiu despre nescie inscripțiunii celtice, el dice :

«Cu tot respectul meu pentru Curtius, eu despărțesc cuvintele $\sigma\alpha\phi\acute{\eta}\varsigma$, « $\sigma\phi\acute{o}\varsigma$ și $\Sigma\iota\sigma\phi\acute{o}\varsigma$ de radicala *sap*, din care derivă latinul *sapio*, *sapiens*, și «vechiul germanic *antseffan* «înțelegere», și alăturez aceste vorbe grece cu «latinul *sibus* «istet», cu care deja Siegfried afiliase pe vechiul irlandez «*sab* «tare» sau «forțe»»⁶⁷

Am ținut că Stokes a discernut cel întâiu adevăratele incusuriri ale lui $\sigma\phi\acute{o}\varsigma$; acesta însă nu este absolutamente exact.

Mai de 'nainte, Döderlein identifica :

sibus = $\sigma\phi\acute{o}\varsigma$,

persibus = $\pi\epsilon\rho\iota\sigma\phi\acute{o}\varsigma$,

insubidus = $\acute{\alpha}\sigma\phi\acute{o}\varsigma$,⁶⁸

însă toate acestea, după obiceiul lingvisticei de școala veche, într'un mod foarte nemetodic.

Indrăsnela lui Stokes de a înlătura din comparațiune pe latinul *sapiens* «înțelept» era cu atât mai mare, cu cât nu numai Curtius, dar toți linguiștii aprópe fără nici o excepțiune, chiar cei mai severi prin metodă, au confundat și mai confundă încă această vorbă cu *sibus*, cu $\sigma\phi\acute{o}\varsigma$, cu $\sigma\alpha$ -

(66) Cf. *Uebersicht der Consonanten in ihrer regelmässigen Entsprechung*, în **Schleicher**, *Compend.* 3, § 203.

(67) **W. Stokes**, *Zwei altceltische bilingues*, în **Kuhn**, *Beiträge*, t. 5, p. 365.

(68) **Döderlein**, *Handbuch d. latein. Etymologie*, Leipzig, 1841, in-8, p. 170.

φής etc.,⁶⁹ amalgamând ast-fel, negreșit fără intențiune, radicalele ario-europree *sap* «gustare» și *bha* «lucire», irreductibile prin sens și prin formă.

El-însuși nu făcea totuși decât un act de divinațiune, căci nu avea în vedere ramurile orientale ale grupului în chestiune, cari singure ne permit a ne rădica cu certitudine în cazul de față până la ultima analiză *sva-bha*.

Ceia-ce a adaus Stokes cătră materialul cunoscut până la dînsul, este vechia formă irlandesă *sab* «fôrte», care prin sens coincide cu una din cele trei accepțiuni ale persianului *khâb*, ér prin formă satisface pe deplin, în derivațiunea sa din *svabha*, tuturor exigențelor fonologiei celtice.

În adevăr, ario-europeul inițial *sv* trece în limba irlandesă în *s*, precum *suan* «somm» = *svapna*, *siar* «soră» = scr. *svasar*, *se* «șése» = *svaks* etc., cu cari se mai asociază de astă dată *sab* = *svabha*, o ecuațiune nu mai puțin corectă sub raportul finalului, căci ario-europeul *bh* corespunde irlandesului *b* câte odată chiar de două ori în același cuvînt, de exemplu : *braithrib* «fraților» = scr. *bhratr̥bhyas* = lat. *fratribus*.

Astăzi *sab* «fôrte» nu se mai aude în Irlanda, întîmpinându-ne numai în vechile manuscrise de acolo de prin vécul de mijloc; tot o dată această vorbă a despărut de-mult cu desăvârșire din cele-l'alte dialecte celtice, nu însă fără a fi lăsat o interesantă urmă în Franca, în Spania și 'n Italia.

În §-ful 2 noi am spus, că atunci «când se întălnesc într'o limbă două cuvinte de origină diverse, dar mai-mai aceleași prin sunet și apropiându-se unul de altul chiar sub raportul semnificațiunii, ușor se pôte întămpla una din două : sau că ambele se identifică, devenind un singur corp, ori că cel mai persistente alungă din graiū pe rivalul seū, incomed prin ambiguitate.»

Acest principiū ne servise a explica probabila disparițiune la Albanesi a cuvîntului indigen *ghïob* «bun» din cauza concurenței cu vorba împrumutată *ghïobă* «amendă», ambele ciocnindu-se prin identitatea fonetică și prin sensul comun de «avere».

Celticul *sab* a dat loc unui cas analog.

Întru cât ne este cunoscută din epigrafiă limba cea perdută a Galilor, sonorile *s* și *b* corespundeaū la ei cu aceleași sonuri din actualul dialect

(⁶⁹) *Cartius*, *Griech. Etymol.*³, p. 424. — *Schleicher*, *Compend.*³, p. 234. — *Corssen*, *Ueb. Ausspr.*³, t. I, p. 798 — etc.

celtic al Irlandei, de exemplu : $\mu\alpha\tau\rho\epsilon\beta\omicron$ «mumelor» = irl. *mathraib*, «asta» = irl. *so*, etc.⁷⁰

Deci *sab* era și la Galii tot *sab*.

În urma colonizării romane în Iberia și în cele două Galie, acest *sab* «fôrte» s'a vădut față 'n față cu latinul *sapiens* «înțelept», vorbe asemănate prin sunet și prin semnificațiune, deși de tot străine una alteia prin origine.

Care să fi fost ôre rezultatul acestei întâlniri?

Un compromis.

Pe de o parte, sub influința galicului *sab*, latinul *sapiens* a devenit *sabi-*; pe de alta, sub acțiunea latinului *sapiens*, acest *sabi-* a pierdut sensul de «fôrte», conservând numai pe acela de «înțelept».

Latino-galicul *sabi-*, grația puternicului strat de populațiune celtică de pe ambele pôle ale Pireneilor și Alpilor, a dat apoi naștere spaniolului și portugezului *sabio* «înțelept», italianului *savio* și *saggio*, provençalului *savi* și *sabi*, francesului *sage*.

Din latinul *sapiens* nici-o-dată nu s'ar fi născut la Francesi *sage*, ci trebuia să fie *sachant*, după cum din *sapiam* «să știu» a eșit *sache*, din *rupea* «stâncosă» — *roche*, din *propius* «apropiat» — *proche* etc., pe când finalul din *sage* indică o derivațiune din *b* sau cel mult din *v*, precum în : *rubeus* «roșu» = *rouge*, it. *roggio* și *robbio*, sp. *robio*; *rabies* «turbare» = *rage*, sp. *rabia*, it. *rabbia*; *tibia* «gambă» = *tige*; *abbrevio* «scurtez» = *abrège* etc.

Este curios, că unul și același prototip *svabha* a fost ursit a se pierde la două capete opuse ale Europei, ca *ghîob* «bun» în Epir și ca *sab* «fôrte» în Galia, prin o procedură identică, confundându-se cu nese cuvinte de alt nîm!

§ 10.

«GHÎOB» ÎN LIMBA GERMANĂ.

Bopp⁷¹ și Ascoli⁷² înrudiau pe persianul *khûb* cu vechiul german *sûber*, *sûbar*, *sûver*, anglo-saxonul *syfr*, germanul modern *sauber* «pur» sau «alb», une-ori chiar «frumos».⁷³

(70) Stokes, *Gallische Inschriften*, în Kuhn, *Beitr.*, t. 2, p. 104—5.

(71) Bopp, *Gloss. comparat.*,³ p. 391.

(72) Ascoli, în Kuhn, *Beitr.*, t. 5, p. 85.

(73) Ziemann, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch*, Leipzig, 1837, in-8, p. 444, 451.

De aci, după câte am spus mai sus, ar resulta ecuațiunea : *sûba* + *ra* = gr. *σοφο* + *ra* = lat. *subo* + *ra*.

Pe noi însă tocmai acest sufix *ra*, precum și lungimea vocalei radicale în *sûbar*, ne face a preferi paralelismul : *sûbar* «pur» = gr. *σώφρων* «modest» = lat. *sôbrius* «tréz». ⁷⁴

Dacă alăturarea e corectă, atunci sorgintea germanului *sûbar* cată să fi fost, deja înainte de separațiunea limbilor ario-europee, cu totul independentă de sorgintea persianului *khâb* și, prin urmare, trebui lăsată la o parte.

Să observăm tot-o-dată, că din primitivul grup inițial *sv* rare-orî dispăre *v* în limbele germanice, cari îl conservă generalmente, din contra, acolo unde l'aŭ perdut nu numai Grecii, Latini și Celții, dar chiar și Slavii. ⁷⁵

Descendintele german al ario-europeului *svabha* «forte-lucitor» nu este dară *sûbar* «pur», ci un alt cuvînt, în privința căruia nu se pôte rădica cea mai mică objecțiune fonetică saŭ logică, deși la prima vedere el se pare a fi enigmatic.

E unul din cele mai antice numi naționale ale Germanilor : *Schwabe* «Șvab», în vécul de mijloc *Swâbe* și 'n vechea germană *Swâpa*, cea-ce presupune necesarmente un prototip ario-europeŭ cu *bh*, căci numai acesta trece într'un mod regulat în stadiul vechiu german în *p*, ér în cel mediu în *b*.

E ciudat că marele Iacob Grimm, acela căruî i se datorește descoperirea prețioasei legi de tranșițiune a sonorilor în diferitele stadiuri din istoria limbei germane, tocmai el a călcat'o în cestiunea cuvîntului *Swab*, derivându'l din vechiul german *sueban* «a dormi» cu sens de «omeni pacifici», ⁷⁶ deși atunci în medio-germana ar trebui să ne așteptăm a avé *Swâfe*, nu *Swâbe*.

Chiar fără a vorbi de dificultatea fonetică, Zeuss respinge această etimologiă sub raportul semnificațiunii, dicînd cu tot dreptul că epitetul de «pacifică» nu se potrivește cu o naționalitate pe care Juliŭ Cesar o numia cea mai resboinică între Germani : «Suevorum gens est *longe maxima et bellicosissima* Germanorum omnium». ⁷⁷

(⁷⁴) Cf. Hugo Weber, *Etymologische Untersuchungen*, Halle, 1861, in-8, p. 24.

(⁷⁵) Cf. Flick, *Vergleichendes Wörterbuch* ², p. 552—3.

(⁷⁶) Grimm, *Deutsche Gramm.*, t. 2, p. 25.—O altă opiniune a lui Grimm, *Gesch. d. Deutschen Sprache*, p. 322.

(⁷⁷) Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, München, 1837, in-8, p. 55.

Insuși Zeuss nu este totuși mai norocit, când repetă tradiționala derivațiune a numelui *Schwabe* din *schweben* «a șovăi», explicându-l prin «popor nomad»,⁷⁸ ca și când n'ar fi fost nomadi toți Germanii în anticitate.

Ceia-ce deosebia pe Șvabi de cei-l'alți consăngenii, nu consista în viața vagabundă, ci în mai mare număr și mai multă vitejă : «gens longe maxima et bellicosissima».

Acastă caracteristică cesariană a *Șvabului* ne pôte servi drept punct de plecare pentru adevărata înțelegere a cuvîntului.

Vom adăuga numai, că Strabone numește de asemenea pe Șvabi «popor *forte mare*» : μέγιστον μὲν τὸ τῶν Σοφῶν ἔθνος.⁷⁹

Maî pe scurt, Șvabiî erau «cei mai puternici», și écă de unde însuși numele lor *Svabe*, care nu este, prin semnificațiune ca și prin formă, alt ceva decât celticul *sab* «tare», ambele din ario-europeul *svabha* «forte-lucitor».

§ 11.

ELIMINATIUNEA ANALOGIEI LOR FALSE.

Maî 'nainte de a conchide, nu va fi de prisos ca să dăm în laturî tóte asemănările fictive, cari ar puté să inducă în eróre în privința familiei cuvîntului *g h i o b*.

Forma bulgară *hubav* «frumos» nu sună óre mai-mai ca germanul *hübsch* «gentil»?

Hub- și *hüb-*, «frumos» și «gentil», ce minunată potrivélă!

Ei bine, acest *hüb-* german, atât de seducător în aparință, nu are cea mai depărtată legătură cu bulgarul *hub-*.

Hübsch este o vorbă de tot nouă.

În limba germană din evul mediū, ea ne întîmpină sub formele *hofsch*, *hövisch*, *hovesch*, *hübesch* etc., tot-d'a-una cu înțeles de «curtesan» și mai ales «curtesană», dela *hof* «curte», la genitiv *hoves*, cuvînt care, la rîndul seū, însemna dintru 'ntăiū numai «rădicătură de pămînt» sau «movilă».

Acest exemplu probéză în modul cel mai elocinte imposibilitatea de a face cine-va un singur pas serios în filologia comparativă, dacă nu cunósee

(⁷⁸) Ib. p. 56.—Alte etimologie și mai ne'ntemeiate veđi în *Meldinger, Die deutschen Volksstämme*, Frankfurt, 1833, in-8, p. 147.

(⁷⁹) *Strab.* VII, cap. 1, § 3 ed. Didot.

cu perfecțiune legile fonologice ale tuturor limbilor alăturate și dacă nu studiază în monumente literare istoria fie-cării vorbe puse în desbatere.

A constata asemenea analogie false, prevenind pe acei ce ar pute altminteră să se alunece pe viitor, este un serviciu tot atât de dorit, ca și când indică cine-va pe o chartă maritimă, pentru paza piloților, numeroșele stânce sub-marine.

În §§-ii de mai sus noi am eliminat deja din grupul de cuvinte ce ne interesează pe rusul *kupav* «alb», pe latinul *sapiens* «înțelept» și pe germanul *sauber* «pur», cu familiile lor respective.

Maî etă alte câte-va exclusiuni :

Donaldson, pe care Englesii îl consideră ca o mare autoritate lingvistică,⁸⁰ compară persianul *khûb* «bun» cu italicul *cyprus* «bun» din dialectul sabin,⁸¹ uitând că nici o dată italicul *c* nu corespunde persianului *kh = sv*.

Cu același drept, dacă era vorba numai de o asemănare exterioară, el ar fi putut încuseri pe grecul *σοφός* «înțelept» cu copticul *save* «înțelept»!

E nu mai puțin inadmisibilă ipotesa lui Max Müller, cumcă *sibylla* saū *sibulla* «vrăjitoare» ar fi un deminutiv dintr'o vorbă latină perdută *sabus* «înțelept».⁸²

Negreșit că *sabus* a putut să existe ca o formă mai veche decât *sibus* și *subus*.

Ar fi permis chiar a bănui — pură ipotesă — că acest *sab* ne apare în eroul *Sabus*, dela care pretindea a descinde poporul Sabinilor,⁸³ și atunci numele național italic *Sabinus* saū *Sabellus* n'ar diferi decât prin sufix de numele național german *Swábe*.

Dar toate acestea — presupunându-se că ar fi demonstrabile, ceia-ce nu este — n'aū a face cât de puțin cu *sibylla* saū *sibulla*, care nu e decât o transcripțiune latină foarte exactă după grecul *αββλλα*, ér grecul *αββλλα*, la rândul seū, nu e decât o compozițiune dorică din *αός* «deu» și *ββλλα* «voință», adică «prevestitorea voinței divine».⁸⁴

Opiniunea lui Usener, care compară latinul *subidus* «istetș» cu grecul

(80) Garnett, *Philological essays*, London, 1859, in-8, p. XV.

(81) Donaldson, *Varronianus* 3, London, 1860, in-8, p. 130.

(82) M. Müller, *La science du langage*, Paris, 1864, in-8, p. 102 nota.

(83) Aufrecht u. Kirchhoff, *Die umbrischen Sprachdenkmäler*, Berlin, 1849, in-4, t. 2, p. 188.

(84) Benfey, *Griech. Wurzellex.*, t. 2, p. 208.

σοβαρός «violent», o eunosc numai dintr'o citațiune a lui Curtius,⁸⁵ încât nu mă pot rosti asupra valorii argumentelor sale; în ori-ce cas, σοβαρός nu se pôte separa de σοβέω «mă mișc iute», de σόβη «códă de cal», de germanul *schweif* «códă», de cimricul *chwaf* «iute» și altele, cari tóte indică în prototipul lor ario-europeu un *b*=gr. *β*=germ. *f*=cimr. *f*, având ca semnificațiune fundamentală «mișcare răpede», pe când nici una din acestea nu se află în familia *svabha*.

După ce am înlăturat părerile emise deja în trecut, să preîntimpinăm acum vr'o doă combinațiuni destul de ademenitóre, pe cari însă, întru cât ne aducem a-minte, nu le-a propus încă nimeni.

În anticul graiü accadian de pe inscripțiunile cuneiforme din Mesopotamia se constată vorba *gub* «fórte», atât de apropiată prin sens și prin formă de persianul *khûb*, care și el, între cele-l'alte, însemnă «fórte».

În familia lingvistică disă turanică, la care aparțineau Accadii, nu s'a găsit nici un termen analog, precum nici în cea semitică.⁸⁶

Cu tóte acestea eü unul, neavând vre-o busolă care să mă conducă, renunț de a vedé cu precipitațiune în acest *gub* un rezultat al vecinătății Accadilor cu limbile persice, deși nu contest posibilitatea faptului.

Mai este ce-va.

Slavonesce «libertatea» se chiamă *svoboda*.

Miklosich a separat în acest cuvînt sufixul *-da*, lăsând ca temă *svobü*.⁸⁷

Un asemenea *svobü* «liber» s'ar puté înrudi cu ario-europeul *svabha* «fórte-lucitor», dacă în realitate ar trebui ca tema cuvîntului *svoboda* să fie *svobü*.

Noi însă credem că această trebuință nu există.

Svoboda se pôte descompune în *svoby-da*, de unde *svoboda* prin analogiă cu alte finaluri slavice identice, precum *lobodä* «lobodă», *řagoda* «pómă», *priroda* «natură», *poroda* «origine», *lagoda* «armonie» etc., și atunei tema *svoby* «liber» represintă din literă în literă pe sanscritul *svabhü* «liber», literalmente «existente prin sine», din *sva-* «al seü», slavonesce *svo-*, și *bhü* «a fi», slavonesce *by-*: *sva-bhü* = *svo-by*.

(⁸⁵) Usener, *Rheinisch. Mus.*, XX, 150, apud. Curtius, *Griech. Etymol.* 3, p. 355.

(⁸⁶) Lenormand, *La langue primitive de la Chaldée*, Paris, 1875, in-8, p. 440.

(⁸⁷) Miklosich, *Lex. palaeoslov.*, p. 827.

§ 12.

CONCLUSIUNEA.

Un poet latin ȡisese :

Si bonus est insons, contrarius et malus est sons...

(Dacă bunul este *insons*, atunci ȡin contra rēal e *sons*...) ⁸⁸

Raȡionând în același mod, noi ne-am ȡis : dacă negativul *neghȡob* însemnēză romānesce «prost», pozitivul *ghȡob* cată să fi avut vre-o dată sensul de «ȡntept».

ȡn lingvistică ȡnsă, ca și 'n sciinȡele fizice, dintre carȡ ea face parte prin metodă, raȡionamentul nu devine raȡiune pānă ce nu'l verifică mai ȡntăi un șir de experimente.

Studiul de faȡă a fost consacrat acestuȡ migălos proces de verificaȡiune, care reduce pe al nostru *ghȡob* la prototipul ario-europeu *svabha* «ȡorȡe-lucitor».

Compoziȡiunile cu *sva-* «al seȡ» aȡ atras de-mult atenȡiunea lingvistiȡilor.

Fără ajutorul sanscriteȡ, ele ar fi ramas pentru tot-d'a-una un nestrăbătut mister.

Astfel numai vedicul *svadhā* «a sa aședare», din *sva-* «al seȡ» și \sqrt{dha} «aședare», a putut să limpedēscă pe greȡul ἄθος «obiceiȡ», pe homericul ἡθός «locuinȡă», pe latinul *sodā* «deprindere», de unde *sodālis* «ȡrieten». ⁸⁹

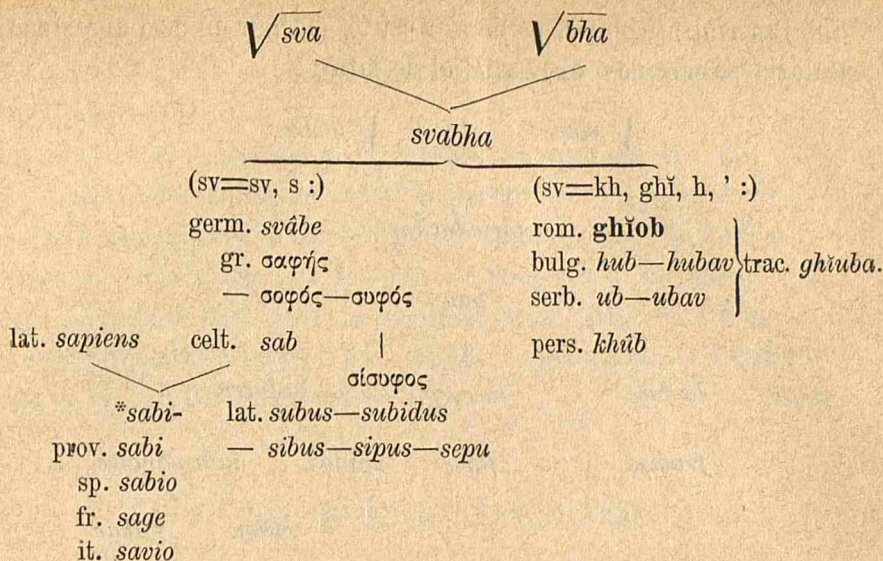
Fără sanscrita, cu atȡt mai mult, ar fi fost imposibil de a descompune în ultimele lor elemente constitutive ambele cuvinte tracice de formaȡiune analogă, trecute în graȡul romān prin moștenire dela Dacȡ : *ghȡuj* «bătrān» = *svaja* «al seȡ + nēm» și *ghȡob* «ȡntept» = *svabha* «a sa + lueire».

Cāte invēȡăminte fonologice și psihologice în istoria acestor doă vorbe!

Rezultatele dobāndite ne desfășură sub raportul fonetic urmātoarea genealogiă a cuvintuluȡ *ghȡob* :

(⁸⁸) **Auson.**, *Technopaegn.*

(⁸⁹) **Curtius**, *Griech. Etym.* ³, p. 236.

N'am pus în acest tabel pe zendicul *qaba* și pe perso-achemenidicul *wāba*, deși complexul cercetărilor de mai sus le justifică pe deplin, precum nici forma albanesă probabilă *ghīob*.

Ceia-ce ne isbesce dela cea de'ntăiu aruncătură de ochi asupra acestei genealogie fonetice, este că trecerea grupului inițial primitiv *sv* în guturală aparține d'o potrivă limbilor tracice și celor persice.

Müllenhoff a demonstrat, că aceiași particularitate distingea anticele limbi scitice, în cari regularmente sanscritului *sva* corespundea după dialecte inițialele $\chi\sigma$, $\chi\omega$, $\kappa\sigma$, $\kappa\omega$, $\gamma\sigma$.⁹⁰

La Greci primitivul *sv* inițial trece adesea în spirit aspru, dar nu tot-d'a-una.

La Slavi un simplu *s* p'óte deveni *ch*, nici o dată însă acesta nu se întâmplă cu grupul *sv*.

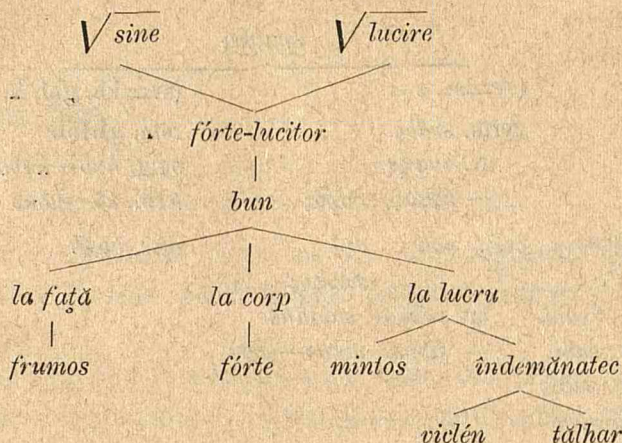
În ramura cimrică a limbilor celtice tranșiunea lui *sv* în *chw* sau *hu* este un fenomen posterior epocii galice.

Mai pe scurt, guturalizarea normală a inițialului *sv* din epoca cea mai immemorială este, în familia ario-europeă, o proprietate distinctivă a limbilor persice, tracice și scitice, trei mari ramure foarte înrudite, cari încingeau în anticitate ca un brâu țermii Mării-negre, ast-fel că s'ar puté numi g i n t e p o n t i c ă.⁹¹

(⁹⁰) Müllenhoff, *Ueber die Herkunft und Sprache der pontischen Scythen und Sarmaten*, în *Monatsberichte der Akad. zu Berlin*, 1866, p. 565.

(⁹¹) Cf. Fligier, *Beiträge zur Ethnographie Kleinasiens und der Balkanhalbinsel*, Breslau, 1875, in-8, passim.

Sub raportul psihologic, pe de altă parte, étă într'un mod aproximativ genealogia pe care ne-o oferă studiul de fa tă :

Am spus că ac stă genealogie e aproximativă, căci ideia de « mintos », de exemplu, se putea desvolta nu numai din « bun la lucru », ca la Greci în *σοφός*, ci  i din « bun » în genere, precum vedem chiar în limba rom nă, care numește *ne-bun* pe « om fără minte », de unde rezultă că *bun* este « om cu minte », ⁹² ceia-ce ne face a deriva  i pe al nostru *gh ob* d'a-dreptul din ideia de « bun ».

Doctrina semnifica iunilor este încă departe de a fi ajuns la acea riguroasă precisiune, de care se f leşce doctrina sonurilor.

D'o cam dată trebui să ne mul umim cu aproxima iunea.

E destul, dacă sînt corecte tr surele generale.

Punctul esen ial în tabelul nostru psihologic este « bun » din « luminos », ba încă « luminos prin sine »; din « bun » se desfăşură apoi « frumos », « f rte », « mintos », «  ndem natec »; din «  ndem natec » se naște în fine « vicol n »  i « t lhar »; ast-fel prin asocia iunea ideelor, care e unul din factorii cei mai activi  i mai fecun i în istoria cugetării  i limbei umane, se întimplă că sorgintea cea mai sublimă, trec nd din tréptă în tréptă, se pr bușese în nomol.

Dar dacă t te verigele anteriore fonetice  i logice ar fi despărut, r m n nd numai « t lhar » ca sens sa  *σοφός* ca son, lingvistul cel mai genial

(⁹²) Cf. Leibnitz, *Cod. Juris Gentium Dipl m.*, fol. 6 : « vir bonus est, qui amat omnes quantum ratio permittit », ap. Hasse, *Erinnerung an Leibnitz*, Leipzig, 1846, in-8, p. 8.

ar fi fost el óre în stare, fără rađeme intermediare, a sări până la *svabha* «fórte-luminos»?

A perit *ghïob* la Români și la Albanesi, a perit *sab* la Celții continentali, a perit *subus* la Latini, *svábe* la Germani etc.; din fericire însă, după profunda observațiune a lui Curtius, pe care am pus-o în fruntea studiului nostru, «limba rare-orî renunță cu desăvârșire la cea-ce a avut o dată», și 'n acest mod, dacă s'a conservat ce-va, acest ce-va ajunge une-orî sciinței pentru a scăpa tot, precum în geometriă nu trebui decât o rađă ca să poți reconstrui cercul.

Hasdeu.

A P E N D I C E

GHIUJ ȘI VÎJ.

În numărul precedent am cercetat pe larg istoria cuvîntului nostru *ghïuj* «bătrân», albanesce *ghïus* «bunic», în vechia limbă tracică $\gamma\acute{o}\eta\eta\varsigma$ «bunic», constatând identitatea tuturor acestora cu sanscritul *svaja* «rudă», din prototipul ario-europeu *sva-ga*.

Am vădut însă în același studiu, că 'n limbile persice și tracice grupul inițial *sv* trece nu numai în guturală, cea-ce i se întămplă mai adesea, dar câte o dată și 'n simplul *v*, astfel că Albanesi, bună oră, au *ghïumă* «somm» din *svapna* alături cu *viehăr* «socru» din *svaçura*, ér Armenii pe *ghïn* «somm» din *svapna* alături cu *veț* «șese» din *svaks*.⁹³

În dialectul persic al Balucilor se observă chiar o trifurcațiune în această privință, inițialul *sv* primitiv putend a deveni : 1. *ghw*, ca în *ghwâr* «soră» = scr. *svasar*; 2. *wh*, ca în *vháv* «somm» = *svapna*; 3. *w*, ca în *war* «mănăncă» = \sqrt{svar} .⁹⁴

Casurile cele mai rare și mai prețioase sînt acelea, în cari această «lege a articulațiilor divergînti» (the law of divergent articulations), după cum o numesce Donaldson,⁹⁵ se manifestă în unul și același cuvînt, precum este la Greci, de exemplu, în $\phi\acute{o}\beta\eta$ «cómă» și $\sigma\acute{o}\beta\eta$ «códă», amândouă din $\sigma\phi\acute{o}\beta\eta$ = *svabá*, sau în $\acute{\epsilon}\acute{o}\varsigma$, $\zeta\varsigma$, $\sigma\phi\acute{o}\varsigma$ «al seii», câte-trele din $\sigma\phi\acute{o}\varsigma$ = *sva-*.

(⁹³) Studiul meu despre *Ghïuj*, p. 14.

(⁹⁴) Lassen, *Die Sprache der Baluc'en*, în *Zeitschr. f. die Kunde des Morgenlandes*, t. 4, p. 424. — cf. Fr. Müller, *Ueber die Sprache d. Baluc'en*, în Benfey, *Orient und Occident*, t. 3, p. 79.

(⁹⁵) Donaldson, *The new Cratylus*⁴, p. 213.

Tot așa în limba perso-curdică noi aflăm :

după dialectul kurmangi :		după dialectul zaza :		persian :
<i>h'óeng</i> «soră»	=	<i>wai</i>	=	<i>khâher</i>
<i>χoș</i> «bun»	=	<i>weș</i>	=	<i>khúș</i>
<i>χóást</i> «dorii»	=	<i>wášt</i>	=	<i>khâst</i>
<i>χóénd</i> «cetiî»	=	<i>wend</i>	=	<i>khând</i> etc. ⁹⁶

D. profesor D. F. Caianu din Focșani, Ardelén de naștere, ne procură pe neașteptate un cas identic în limba română : «ceia-ce se cheamă în «Moldova *ghîuj*, în Transilvania se dice, deși mai rar, *vîj*».⁹⁷

Așa dară prototipul *svaga* se diferențiasse la anticii Traci în două tipuri colaterale : unul cu *ghîu-*, conservat la Albanesi, la Moldoveni și în glosa tracică din Hesychius; altul cu *vi-*, păstrat numai în Ardél.

Ambele variante, a căroră formă intermediară necesară este *ghvaga*, de unde *ghviga* = *ghîuga* = *ghîuj* prin scăderea lui *va*, ér *hvaga* = *vaga* = *vîj* prin scăderea lui *gh*, se întrunesc pentru a confirma sorgintea lor comună.

Proto-tracicul *ghvaga* — fie dis în trecăt — oferă o analogie remarcabilă cu tranzițiunea lui *sv* în *ghw* la Baluci.

Grația lui *vîj* de peste Carpați față cu *ghîuj* din Moldova și cu albanesul *ghîuș* nu numai se verifică derivațiunea prototipului tracic γύργς din ario-europeul *svaga*, ceia-ce era sigur chiar fără această confirmațiune, dar tot-o-dată — consecință foarte importantă — se probază că dialectul Dacilor avea sub-dialecte, diferind unele din ele într'un mod caracteristic de ale Tracilor de peste Dunăre și din Asia-mică.

Hasdeu.

(⁹⁶) Lerch, *Forschungen über die Kurden*, Petersburg, 1857-8, in-8, t. 2, p. 213-4. — Cf. Fr. Müller, *Zaza-dialekt der Kundensprache*, Wien, 1865, in-8, p. 13.

(⁹⁷) *Columna lui Traian*, 1876, pag. 23.

DESPRE
 SCRIERILE VECHI PERDUTE ATINGĂTOARE
 DE
 DACIA.

NOUA SERIĂ *

§ 1—6.

AUTORI ARMEŢI : MAR-APAS-CATINA, BARDESSAN, AGATHANGEL, FAUST BYZANTINUL, MOISI DE KHOREN, ANONYMUL ARMÉN DIN SECOLUL V.

Literatura și istoria Armeniei nu sînt străine de Dacia noastră. Mulțumită neobositelor ostenele ce bărbații distinși ca J. Villote, De la Croze, Villefroy, Schröder, frații Whiston, Academia armenă a Sânt. Lazăr fondată în Veneția la 1815, Jean Saint-Martin și Victor Langlois, au depus pentru ele, noi putem studia astăzi cu succes scrierile *pogoritorilor lui Aram*, popor cu care, din vechimea cea mai depărtată, Dacia nu odată s'a găsit în contact, și care mai târziu a aflat în România, de mai bine de opt secol, refugiul și ospitalitate. ¹

Se știe că suveranii Armeniei au pus de au tradus în limba lor toate producțiunile cele mai slăvite ale anticității. Sute de autori ne sînt abia cunoscuți numai prin traducțiunile armene. *Chosroes Nuschirvan*, mai cu deosebire, aduse dela Constantinopole, cu mari sacrificii, Byzantinii erudiți și traduse în armenesce și în limba siriacă și arabă istoricii și autorii cei mai renumiți. De aici, mai ales, începe era traducțiunilor armene. Berosiul, Dion Casiul, Nemesiul, Aristotele, Cefalion, Palefate, Maneton, Juliul Africanul, Hipocrat, Galian, Platon și mulți alți autori au existat traduși în întreg. Lista scriitorilor profani vechi, cari au fost traduși armenesce, este considerabilă. Un erudit armén, arhiepiscopul Sukias de Somal, a

(*) Vezi prima seriă din 242 §§-uri în *Columna lui Traian* : 1872, No. 28; 1873, No. 1, 2, 6, 7, 8, 10, 12, 13; 1874, No. 4, 5, 7, 9; 1875, No. 1, 2.

(¹) Prince N. Sontzo, *Statistique de Moldavie*;—Hasdeu, *Istoria toleranței religioase în România, și Hasdeu, Din Moldova*, 1863, No. 2, pag. 21.

făcut din ea obiectul unei scrieri speciale foarte interesante.² Dar neîndurarea timpurilor a distrus cea mai mare parte din autorii vechi armeni, ce erau mențiți a păstra scrierile cele mai serioase ale vechimei, în cari Dacia noastră nu era străină, după cum fragmentele remase ne dovedesc. Invasiunile și resbelele nesfârșite au făcut să pără în tot sau în parte sute de autori armeni de o mare importanță; apoi religiunea, sau mai bine zicând fanatismul, a exterminat scrierile câte mai scăpase. Sântul Grigorie, *Iluminătorul Armeniei* (an. 276 după Chr.), a ars toate cărțile din totă Armenia câte scăpase de incendiile năvălitorilor și a resbelor civile.³ La 1827 înainte de Chr., Ninus — se zice — arde toate analele Armeniei, anteriore domniei sale. La 302 după Chr., episcopii Armeniei ard cu aceeași furie toate cărțile profane. La 382, apostatul Mejuran cu ajutorul regelui Persiei, și la 439 regele Persiei Yesdeguer II, ard toate bibliotecile vechi. La 1064, Alp-Arslan, al doilea sultan din dinastia Seldjukidilor, arde vechiul oraș Ani din provincia Ararat cu toate bisericile sale, unde se conservaū sute de mii de manuscrise foarte vechi. La 1144 arhivele dela Edessa se prefac în cenușă de Omad-Eddin-Zenghi, domn de Messul. La 1292 Kalil-Aschraf, sultan al Egiptului, arde toate bogățiile literare, pe cari patriarhii Armeniei le adunase în cetatea Romala la 1147, o dată cu strămutarea reședinței lor. La 1402, Tamerlan ridică și pradă toate manuscrisele vechi ce se mai găseaū prin Armenia.⁴

Mar-Aspas-Catina a trăit pe la 149 înainte de Chr. Valarsane, regele Armeniei, cunoscut și sub numele de Mitridat I, trimise pe acest bărbat, adinc în literele eline și caldaice, cu scrisori de recomandațiune către fratele seū Arsace cel mare, regele Persilor, spre a i se deschide toate bibliotecile și arhivele în scop de a studia și a scrie istoria veche. *Mar-Aspas-Catina*, cercetându-le pe toate, găsi între altele un manuscris vechi sub titlu :

Acastă carte s'a tradus din limba caldaică în limba elenă din ordinal lui Alexandru Macedon și conține istoria vechilor strămoși.

După acest manuscris și după altele, *Mar-Aspas-Catina* a compus istoria Armeniei și a nămurilor cu cari ea a stat în relațiune, și a dus'o re-

(²) *Sukias de Somal, Quadro delle opere di vari autori, anticamente tradotti in armeno*, Veneția, 1825, în 8. — *Victor Langlois, Discours préliminaire à la collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie*, tom. I, pag. I—XXXI, tom. II, pag. I—XVI. Paris 1867—1869.

(³) *Mois. de Khoren, Histoire d'Arménie*, livre III, chap. 36, 54.

(⁴) Veđi *Léon Vaisse*, în *Encyclopédie moderne*, tom. IV, pag. 299—311, edit. Paris 1854.

gelui Valarsane. Din micile fragmente ale acestei odinioră imense scrieri, ce ni se păstrează de Moisi de Khoren, se vede că ea trata, între alte nenumuri, despre Partii, Galații, despre Pont, despre *Bulgarii de Vunt*, probabilmente *Ventii* sau *Antii* cari locuiau *malurile Măreii-negre dela Nistru până la Dunăre*,⁵ despre *Cimmerieni* (Kimernos) și țera lor,⁶ despre Macedonenii și expedițiunile lui Alexandru cel Mare.⁷ Mar-Aspas-Catina citează mai mulți autori cu totul perduți, de ex. pe *Cefalion*, *Abydene* și alții.

Bardessane, născut în Siria, istoric și matematic, a trăit pe la 150 după Chr. El a scris o *Istoriă a Armeniei* și o carte *despre legile mai multor nenumuri*. Fragmentele existente dovedesc, că Bardessane se ocupa despre Germania, *Scythia*, Amasonele, *Sarmatia*, *Pont*, *Alani*, *Albani*,⁸ *Zazi*, *Dauni*, *Zichi*.⁹

Agathangel, istoric și filolog armén, a trăit în al IV secol după Chr. și a fost secretar al regelui Tiridat II. El a scris *Istoria Armeniei*. Originalul a dispărut cu totul. Ni se păstrează o prescurtare, și această foarte necompletă.¹⁰ Istoria lui Agathangel s'a bucurat de o mare reputațiune și a fost considerată de Armenii ca monumentul cel mai vechi al analelor lor naționale. Agathangel trata în cartea sa despre *Massa-geții*, despre *Alani*, despre *Albani*, despre *Goții* și primejdia ce a avut dela regele lor *Herța* Imperatorele *Dioclețian*, primejdiă și spaimă de care numai vitézul rege al Armeniei *Tiridat* l'a scăpat, și alte multe împrejurări interesante pentru noi.¹¹

Faust Byzantinul, istoric și cronograf din familia *Saharouni*, domitoré odinioră în Armenia, trăi pe la anii 300 după Chr. și fu supranumit *Byzantin* pentru că a învățat în Constantinopole. Faust a scris o *Biblioteca istorică*, care coprindea Armenia și mai multe nenumuri, dela 344 până la 392. El a scris în limba elenă, dar originalul este perdut; tra-

(⁵) **Victor Langlois**, op. laudat. tom. I, pag. 45—46.—Conf. **Iornand. de rebus Geticis**, cap. V, și **Teophan. Byzant. Chronogr.** pag. 296.

(⁶) id. pag. 39 Langlois.

(⁷) id. pag. 42.

(⁸) **Victor Langlois** I. pag. 57—95.

(⁹) Ἐν τοῖς Δάουσις ἢ παρὰ Ζιχοῖς (**Vict. Langl.** pag. 88). Remâne ca critica să lămurască aceste numi.

(¹⁰) **Vict. Langlois**, I, pag. 101.

(¹¹) **Ibid.** I, pag. 109 — 203.

ducerea armână datéză dela 450, dar e mult prescurtată de copişti şi are multe lacune.¹²

Moisi de Khoren, ilustrul istoric şi geograf armén, a trăit şi a scris pe la 400 după Chr. El a călătorit şi a cercetat tóte archivele şi bibliotecile Orientului, ale Siriei, Egiptului, Greciei şi Romei. El a scris între altele *Istoria Armeniei* şi o *Geografiă universală*, în cari citéză o mulţime de autori anticî perduţi, geografi şi istorici, ale căroră nici numi nu le-am fi cunoscut fără dînsul.

Istoria Armeniei a lui Moisi de Khoren nu ne-a parvenit în întregul ei. Avem numai trei cărţi din ea. Intréga carte IV ne lipsesce, afară de puţine fragmente. Acésta coprîdea epoca dela căderea dinastiei Arsacidelor până în zilele Imperatorului Zenon (427 după Chr.). Moisi a scris despre *Alanî*, *Scythia*, *Dunărea* pe care o numeşte *Tanup*, despre *Massagetî* (*Maskhouth*) şi despre *Getî*.

Geografia sa ne-a parvenit necompletă, alterată mult, ciuntită de timp şi de copişti.¹³

Anonimul autor armén din secolul V a scris genealogia Sf. Grigorie Luminătorul Armeniei şi viaţa Sf. Nerses. Aceste scrieri ni s'au păstrat, însă pline de lacune. Totuşi din ele vedem că autorul s'a ocupat de popórele Scythice şi Sarmatice, despre Alanî, Massa-getî, Uzi, cari făcînd o alianţă formidabilă în zilele lui Nerses, încălcăse Armenia (an. 374 după Chr.), dar au fost până la sfârşit învinşi şi isgoniţi din hotarele ei.¹⁴

Să observăm în trecăt cu ocasiunea acestei populaţiunii neastămpărate, gata a se bate şi a merge ori-unde după vitejii şi pradă, că pe la 900 după Chr. aflăm încă pe *Uzi* în Basarabia, Moldova şi Valachia.¹⁵ Ei au fost acelaşi ném cu *Comaniî*,¹⁶ în cari nu sciū dacā n'ar trebui să vedem pe strămoşii *mocanilor* noştri. La 869 *Pecenegii* şi *Uziî* isgonesc pe încălcătorii Unguri din Moldova.¹⁷ *Uziî*, *Pecenegii*, *Comaniî* şi *Iasiî* bat şi distrug Imperiul vecin al Chazarilor pe la 1022, în conlucrare cu Ruşii

(12) Ibid. I, pag. 203—310.

(13) Ibid. I, pag. 385—398, şi tom. II, pag. 47—175.

(14) Ibid. II, pag. 19—44.

(15) **Caramsin**, *Istoria Gosudarstva Rossiiskago*, tom. I, pag. 88.

(16) **Pray**, *Dissertat. VI*, pag. 111. Numele de *Comani* se păstrează în *opt-spre-şecce* localităţi în România. **Frunţescu**, *Diction. statist.* pag. 127—129.

(17) *Pecenegi* este din vechime o localitate la Teleorman pe Dunăre. **Frunţescu**, loc. cit. pag. 346.

carî îl bat despre partea lor.¹⁸ Bizantinul Glycas ne  uce că Uzii sînt una cu Pacinaki ii, iar Ana Comnena că *Pacinaki ii  i Comanii ai aceia i limbă*.¹⁹ Porphyrogeneta a ed  pe Pacinaki i  n Dacia, unde  ederea lor începea dela malurile n stre dincoace de Dun rea în fa a cu Silistra : * πο κ τωθεν τ ων μερ ων Δανούβειως ποταμού τ ης Δίστρας ἀντίπερα ἢ Πατζινακία παρέρχεται καὶ κατακρατεῖ*.²⁰ La 1065, Uzii trec Dun rea, bat Bulgaria, Macedonia  i Tracia, sub Constantin Duca; ei se fac apoi prietenii cu Imperatoarele,  i sub Roman Diogen  i Alexis Comnen ii g sim b t ndu-se ca alia ii ai Bizantinilor.²¹ Porphyrogeneta ne  uce încă, că  era Albanilor  i a Uzilor merge spre Nistru.²²

Ma  adaug despre Massa-ge ii, că Ovidiu ii găsesce la Dun rea n str , în Dacia :

Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus; et illo
Ripa ferax Istri sub duce, tuta fuit.
Hic tenuit *Massas-Getes* in pace fideli,
Hic arcu fisos terruit ense Getas; ²³

 r Dionysi  Periegeta (an. 30 după Chr.) pune în vecinătate pe *viteji  Alanii* :

Δακ ων τε  σπετος  ια, καὶ ἀλκ ηεντες Ἀλανοί,
adecă :

«*A Dacilor nemăsurat p m nt  i viteji  Alanii*». ²⁴

  7.

NICOLAE DAMASCENUL.

Acest istoric, poet  i filosof peripatetic, a trăit  i a scris pe la anii 64 înainte de Christ. El a fost amic intim al lui August  i al regelui Herod. August il iubia at t de mult,  nc t el da numele de *Nicolai*  i plăcintelor ce acest istoric ii trimitea. De aici a provenit că p n  în  ilele lui Hesychi  (secol. VI după Chr.) placintele se numiau *Nicolai* : «Nico-

(¹⁸) **Caramsin**, op. laud. tom. II, pag. 11.

(¹⁹) *Memor. populorum* III, 908. — *Alexiados* libr. VIII.

(²⁰) *De administr. Imper.* cap. XLII, pag. 177, edit. Bonn.

(²¹) *Memor. populor.* III, pag. 938—947.  n Moldova numele *Uzilor*, *Uzia*, se ma  conserva, p te,  n *Uz*, p ri   n jude ul Bac u;  n Valachia,  n *Uzni a*, p ri   n jude ul Mehedin i.

(²²) *De adm. imp.* pag. 166, 177.

(²³) **Ovid.** *Pontic.* IX. 69.

(²⁴) **Dionys.** *perieget.* vers. 305. 308. apud **Cantemir**, *Chronic.* tom. I, pag. 9.

«laum philosophum Damascenum tanto amore complexus fuit Augustus
«Cæsar, ut missas ab eo ad se placentas *Nicolaos* vocaret; quae in hunc
«usque diem durat appellatio.»³⁰

Nicolae Damascenul a scris *Istoria universală* în 144 de cărți, *Istoria Assyrienilor și viața lui Cesar August.*³¹

Din toate acestea, abia ni s'a păstrat puține fragmente, din cari se vede că el a scris pre-larg despre toate țările și némurile cunoscute, între cari despre *Daci, Saci, Traci*, despre *Mysia*, despre *Illyria și némurile ei cari se număuă pe sine Pannoni și Daci*, despre *Tribali, Sauromati* etc. Aceste fragmente ne spun că *Galactophagi, Abii, Mysii și Hippomolgi* ai lui Omer (*Iliad. XIII. vers. 5*) sînt Scythii cu cari s'a bătut Dariu peste Dunăre, și că femeile acestora sînt voinicile Amazone, cari un timp numai au fost petrecătoare la Marea Meotidă și cari au mers cu biruințele lor până la Cilicia și la Atena.³²

§ 8.

PRISCUS RHETOR.

Prisc, retor și sofist, născut la Panium din Tracia, oraș la gurile Propontidei, trăi pe la 430 după Chr.³³ El a fost sol al lui Teodosiū cel tînăr la curtea lui Atila și a călătorit mult prin Dacia și țările învecinate cu ea. Prisc a fost om de litere, istoric, soldat și om de stat. A scris *istoria Byzantiului și opt cărți despre rebelul și afacerile cu Atila*. Dară toate aceste sînt pierdute, afară de puține fragmente. În Dacia se petrecură cele mai multe fapte ale acestei epoci grozave, pe care o descria Prisc, precum și soliele sale la Atila. Aici se vorbea, ne dice Prisc, o limbă amestecată de vorbe Ausonice, Hunice și Gotice. Acastă limbă se vorbea chiar la curtea lui Atila. Prisc distînge limba Ausonică de cea clasică Latină. Aici se făcea comerțiu mare între Huni și Romani. În Dacia

(³⁰) Hesych. Miles. apud Müller, in *fragment. historicor. Graecor.* tom. IV, pag. 171.

(³¹) Athen. VI, 12.—XVIII.—Ioseph. *Archeolog.* libr. XII. 3. XVII. 5. XVI. 7.—Suidas et Γαζή, *Βιβλιοθήκη Ελληνική*, tom. I, pag. 325.

(³²) Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, tom. III, pag. 364, 368, 413, 428, 459. 460, edit. Paris, 1849. — Sevinius, *Recherches sur l'histoire de la vie et des ouvrages de Nicolas de Damas*, in *Mémoir. de l'Académie*, tom. VI, pag. 486.

(³³) Γαζή, *Ελληνική βιβλιοθήκη*, tom. II, pag. 173.

Prisc a avut negociațiuni, bătălii, expedițiuni grele și multiple, în curs de mai mulți ani, începând dela 448.

Fragmente din Prisc ne dovedesc, cât de importante erau scrierile sale pentru istoria și geografia Daciei. Eruditul A. Treb. Laurian reproduce, în frumoșele sale pagine despre *Temeșiana*, un fragment din Prisc. ³⁴

§ 9.

APOLLODOR DIN DAMASC.

Acest Apollodor este renumitul architect al anticității, carele a zidit podul lui Traian pe Dunăre cu 51 arcuți, ai cărui pilastri stau încă până în ziua de astăzi, ca niște martori eterni ai mărimii Romane. *Forul* și *Gymnasiul lui Traian*, *Basilica Ulpiana*, *Odeonul* etc. sînt încă operele lui Apollodor. El muri la 130 după Chr. Epoca nasterii sale nu este bine cunoscută. Intr'o zi Apollodor vorbind cu Traian despre o lucrare a sa arhitecturală, Adrian care era de față își permise a o ponegri. Apollodor insultă pe Adrian în presința lui Traian, arătându-i căt era de ignorant și necompetinte în această materie. Dară mai târziu Adrian deveni Imperatore. Puțini Domnitori uită ofensele. Omer ne-a spus de-mult acest mare adevăr :

Κρείσσων γὰρ βασιλεὺς, ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηϊ·
 Ἴεπερ γὰρ τε χόλον γε καὶ ἀδτῆμαρ καταπέψη,
 Ἄλλὰ γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσση,
 Ἐν στήθεσιν εἴοισι (Iliad. I. 80)

Adrian Imperatorele goni decî pe Apollodor din Roma și apoi trâmise de-î luă viața. Ast-fel muri acest mare architect, ast-fel îi răsplătia succesorul lui Traian pentru cucerirea Daciei, cucerire care făcuse cea mai mare gloriă a lui Traian și a Romei!...

...et le monde continue d'aller, comme il allait.

Apollodor a scris o carte *despre asedie* (Πολιορκητικὰ), care s'a păstrat în fragmente. El a mai scris o carte importantă despre Dacia. Această era descrițiunea detaliată despre construcțiunea podului lui Traian. Ea n'a ajuns pînă în zilele noastre, însă Dion Casiu ne lasă un fragment destul de

(³⁴) Müller, *Fragm. Historic. Graecor.* tom. IV, pag. 69—110. — Laurian, *Magasin Istor. pentru Dacia*, tom. V, pag. 185—208.

însemnat că să producă mirare în inimele cunoscătorilor de arhitectură și multă părere de rău pentru pierderea unei atât de însemnate scrieri pentru istoria Daciei.³⁵

§ 10.

PAPPUS ALEXANDRINUL.

Pappus (Πάππος), celebru matematic și geograf Alexandrin, a trăit în secolul IV după Chr. în zilele lui Teodosiu cel mare. El a scris un foarte remarcabil *curs de matematică* (Μαθηματικῶν συλλογαί) în opt cărți, din cari numai cinci ni-a parvenit și s'a tipărit de Carolus Manolesius, anno 1659, la Bonn.

Lui Pappus i se datorește un teorem însemnat asupra centrului de gravitate. Matematicul german *Guldin* (născut St. Gall. 1577, mort Gratz 1643) își apropiase acest teorem, și la 1635 el îndrăzni a'l publica ca propria producțiune. Lumea îl credu. Dară nu mult după acesta, manuscriptul străvechiu al lui Pappus, pe care Guldin îl cetise și 'l tradusese, dovedi impostura.

Pappus Alexandrinul a mai scris o *Geografiă universală*, care cuprindea toate cunoscințele geografice, cosmografice și chorografice de pînă în zilele sale. El avea sub mână sute de autori, cari pe atunci existaū încă în Alexandria și în cele-l'alte biblioteci ce mai în urmă aū perit. Geografia lui Moisi de Khoren este o minimă prescurtare și compilațiune din Pappus, care este perdut cu desăvârșire, afară de mici fragmente.

Geografia lui Pappus era intitulată de autorul ei Χωρογραφία οἰκουμένης. Din fragmentele remase și din geografia lui Moisi de Khoren, vedem că scrierea acesta se ocupa de țerile noastre.³⁶

§ 11.

ETHICUS ISTER.

Ethicus dela Istria (Ἔθικος), geograf latin, a trăit pe la 350 după Chr.

(³⁵) Γαζή, Ἑλληνική βιβλιοθήκη, tom. I, pag. 355. Dion Cass. libr. LXIX cap. 4. tom. IX pag. 471. Tzetzes, *Chiliad.* II, 67. Vitruv. libr. III, cap. 3. Fabretti, *de Columna Trajani Syntagma*, pag. 99. edit. Romae 1690. Engel, *Commentatio de expeditionibus Trajani ad Danubium*.—A. Treb. Laurian, *Magasin Istor. pentru Dacia*, tom. V, pag. 187.

(³⁶) Suidas sub voce Πάππος. — Γαζή, Βιβλιοθήκη Ἑλληνική, tom. II, pag. 111. — Victor Langlois, *Collect. des Historiens d'Arménie*, tom. II, pag. 48. — Vivien de Saint-Martin, *Histoire de la Géographie*, pag. 211, Paris, 1873.

Până la un timp, acest autor era cu totul necunoscut; era, după cum se exprimă Vivien de Saint-Martin : « *nom obscur et oublié parmi les plus oubliés et les plus obscurs...* » Acum scim însă că Ethicus a scris două cărți de cosmografie universală, din cari una latinesce și alta grecesce. Aceste sînt cu totul pierdute, afară de puține fragmente publicate sub titlu : *Cosmographia Ethici*, la Veneția 1513 și la Paris 1577. Chiar aceste fragmente sînt desfigurade de copisti ignoranți. Ethicus trata și despre Dacia. Trei bărbați erudiți în geografie s'a ocupat în timpii noștri cu mult zel despre Ethicus : *D'Avezac*, *H. Wuttke* și *F. Pertz*.

Dom I. Lucas d'Achery, doctisimul benedictin al congregațiunii de Saint-Maur (Saint-Quentin 1609—1685), care ni-a lăsat o scriere sub titlu : *Veterum aliquot scriptorum spicilegium* (13 vol. in 4°; 1723, 3 vol. in fol.), colecțiune foarte prețioasă de documente și acte de tot felul din evul de mijloc, publicând catalogul bibliotecii Monastirii de Saint-Riquier (Picardie), compus la 831 după Chr., ne arată că în acel an 831 *Descripțiunea lumii* a lui Ethicus se păstra încă întregă la această mănăstire.

Ethicus a mai scris o carte despre comunicațiunile și drumurile mari ale provinciilor Romane, care ni s'a păstrat în parte numai sub titlu : *Antonini Augusti Itinerarium*, și care servia de complinire la Cosmografia universală latină a lui Ethicus.³⁷

§ 12.

ARISTOTELE.

Este destul a numi pe acest mare filosof și poligraf, care a organizat sistemul întreg al cunoștințelor omenești și, precum se exprimă Lalande : « a fourni le moule dans lequel s'est accompli, jusqu'aux temps modernes, tout le travail philosophique et scientifique de l'humanité », pe Aristotele, elevul lui Platon și preceptor al lui Alexandru cel mare, ca să vedem despre cine vorbim.

Aristotele trăi de la 384 până la 322 înainte de Chr. El umplu lumea de scrierile sale celebre. Dar afară de numărul imens al scrierilor exi-

(³⁷) Γαζῆ, Βιβλιοθήκη Ἑλληνική, I. 66. Dom. d'Achery, *Spicilegium*, tom. II, *Cronicon Centulense*, libr. III, cap. 3, pag. 311, col. 2. apud Lalande, *Curiosités bibliographiques*, pag. 160, Paris 1845.—D'Avezac, *Cosmographie d'Ethicus*, Paris, 1852 in 4°. II. Wuttke, *Die Cosmographie des Istrier Aithicos*, Leipz. 1853 in 8°. F. Pertz, *Dè Cosmographia Ethici*, Berolin, 1853, in 8°. — Vivien, *Histoire de la Géographie*, pag. 211.

stente ale lui Aristotele, sînt multe cari s'aũ perdut și despre a cãrora existență ne vorbesc fragmentele remase și testimoniile biografiilor sei și ai mai multor autori vechi.

Aristotele a scris și despre Dacia în multe cãrți astãdi perdute.

În scrierea la Πολιτεῖαι, el descrie 250 de țeri. Tóte țerile prin cari a strãbãtut și pe unde a stat Alexandru cel mare, aveau istoria și descripțiunea lor de acest om monumental. «Juvene existente Alexandro et militante contra Persas, eundo cum eo nec tum abstinuit philosophari Aristoteles; tunc enim composuit historiam ducentarum et quinquaginta politiarum». ³⁸ Cicerone, care a avut fericirea de a ceti în ȕilele sale tóte aceste cãrți ale lui Aristotele, ce nu se perduse încã, ne ȕice : «Ab Aristotele omnium fere civitatum non Graeciae solum, sed etiam barbariae mores, instituta, disciplinas, a Theophrasto etiam leges cognovimus». ³⁹

Aristotele a compus încã în mai multe cãrți o scriere despre tóte fluviile mari și țermurile lor, între cari și Dunãrea (Περὶ ποταμῶν), dupã mãrturia lui Plutarc. Cetirea tuturor acestora produsese, probabilmente, pe lângã amorul de a birui, în inima eroului Macedon acea dorință și nerãbdare d'a vedé și trece Dunãrea și de a se intãlni pept la pept cu voiniciũ Geti. ⁴⁰

Din fragmentele ce ni se conservã, vedem cã Aristotele a scris cãrți întregi despre Istria și Istriani delã gurile Dunãrii nóstre, despre Traci și Tracia, despre tóte némurile Scythice, despre instituțiunile, obiceiurile și istoria lor. ⁴¹

§ 13.

POLEMON DELA ILION.

Istoricul Polemon delã Ilion, supranumit și *periegeta* (Πολέμων Ἰλιεύς, ὁ περιηγητής) a trãit în ȕilele lui Ptolemeũ Epiphanes (anno 204—180 înainte de Chr.). Între scrierile sale perdute, avem de regretat :

1. Despre orașele de pe țermurile Mãrei-Negre și despre întemeerea lor (Κτίσεις τῶν ἐν πόντῳ πόλεων).

2. Geografia sau descripțiunea lumii (Κοσμικὴ περιήγησις ἤτοι γεογραφία).

(³⁸) Ammonii seu Philoponi *Vita Aristotel.* pag. 401, in *βιογραφ.* Westernm.

(³⁹) Cicer. *de Fin.* V. 11. Conf. Diogen. Laert. V, 27.

(⁴⁰) Arrian. et Quint. Curt. in *Exped. Alex.*

(⁴¹) Müller, *fragm. historico-r. graecorum*, fragm. 163. pag. 103. 154. 162. 165. 180. 154 in tom. II. — Conf. *Politic.* libr. VII, cap. 2, tom. II. pag. 436. edit. Thurot, Paris 1824. Γαζή, Ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη.

Polemon este citat de Strabon, de Ateneu. de Plutarc, de Stefan Byzantinul și de Imperatricea Eudoxia. Din micile fragmente și citațiuni păstrate, aflăm că Polemon a tratat și despre Dacia și Geții, descriënd Scythia, Istru (Dunărea), portul Scythilor, pe Iapygi și alte némuri.⁴²

§ 14.

PETRU PATRICIÛ.

Petru, celebru retor și legist, fu născut în Tessalonica din părinți Illyrieni. El a stat în mare cinste la Iustinian, care îl trimise sol la Goți și la regele Persilor Chosroe, în timpul armistiiciului de cincî ani dintre Byzantinî și Perși, pe la 550 după Chr. După această soliă, Imperatorele îl înălță la demnitatea de *patriciû* și de *magistru*, pentru a resplăti eminențele sale servicie.

Petru Patriciû lăsă multe scrieri importante, cari tôte au dispărut sub ruinele Imperiului Byzantin.

El scrise mai multe cărți istorice (*Ἱστορίαι*) și o carte despre situațiunea și relațiunile Imperiului (*περὶ πολιτικῆς καταστάσεως*). Ne-au ramas puține mici fragmente din acestea, cari s'au publicat în David. Hoeschelii *Eclog. Legat. Aug.* Vindobon. 1603 in 4° și în corpul autorilor Byzantinî între *Excerpta de legationibus*, Paris 1648. Din aceste fragmente vedem că Petru se ocupase mult în scrierile sale despre Daci, despre expedițiunile lui Domițian și ale lui Traian contra lui Decebal, despre supunerea și colonisarea Daciei, și alte multe evenimente petrecute la Dunăre în diferite epoce.⁴³

§ 15.

HERON ATENIANUL.

Acest Heron, istoric și geograf Atenian (*Ἡρων*) a scris, nu scim pozitiv în ce epocă, *Commentariû* voluminoase și detaliate la cărțile lui Herodot (*Ἱπομνήματα εἰς Ἡρόδοτον*) și a făcut *prescurtare a scrierilor istorice ale lui Heraclide Ponticul*, celebru istoric despre care noi am tratat altădată (*Ἐπιτομὴ τῶν Ἡρακλείδου ἱστοριῶν*). Amândoaă aceste sint cu totul per-

(⁴²) Müller, *Fragmenta Historica Graecorum*. tom. III, pag. 108—148.

(⁴³) Γαζή, *Ἑλληνική βιβλιοθήκη*, tom. II, pag. 206.—Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, tom. IV, p. 181—191.

perdute. Dar e destul titlul lor, ca să scim de câtă importanță au fost scrierile lui Heron pentru Dacia și cât am pierdut cu lipsa lor. Nu trebuie să confundăm pe acest Heron istoric cu Heron celebrul mecanic și matematic Alexandrin, care a trăit pe la 120 înainte de Christ.⁴⁴

(Va urma)

Alexandru Papadopol-Calimah.

(⁴⁴) Suidas, in Ἡρων.

RECENSIUNI

POESIA POPORANĂ ROMÂNĂ ÎN ITALIA.

A. Graf, *Della poesia popolare rumena*. Nuova Antologia, Vol. XXX, p. 5-38, Firenze 1875.

Multe s'au scris și în țară și în străinătate despre incomparabila literatură populară a Românilor; nu însă atâtea câte s'ar cere pentru a o face destul de cunoscută și pentru a o ilustra după cuviință. D. Graf ne aduce astăzi și el un mic, dară prețios tribut în sensul acesta, și luând ca prilej colecțiunea cea cunoscută a lui Alexandri, ne oferă în colónele *Nouei Antologie* o schiță fidelă, variată și plină de colorit, care nu va lipsi de a atrage asupra sa atențiunea publicului italian, deși materia nu va fi cu totul nouă pentru dînsul după cele publicate în alte reviste ale Peninsulei de către Vegezzi-Ruscalla, Dora d'Istria și T. Massarani.

Studiul literaturilor populare, precum observă d. Graf chiar dela început, este de o mare însemnătate pentru istorici și pentru psihologi, fiind-că resfrânge într'un chip spontan și nemeșteșugit faptele și semțimintele unor epoce său cu totul necunoscute său cunoscute sub o lumină neîndestulătoare, încât pe de o parte talmăcesce și întregesce analele omenirii, érá pe de alta caracterisézá popórele mult mai apriat de cum caracterisézá stilul pe indiviđi. Și chiar dacă substituirea treptată a unor elemente noué și modificarea condițiunilor între carí se reproduce cîntecul său povestea contribuiesc a preface pe nesimțite aceste emanațiuni impersonale ale geniului colectiv, totuși se descopere fórté des un grad minunat de persistință în ceia-ce privesce fondul lucrului. Pe plaiurile cele părăginite ale Itomului, ilustrul Fauriel aúdi odată din gura păstorilor un scurt refren, care reamintia rěsbunarea lui Aristomene și góna voinicilor Spartaní prin cîmpiele dela Steniclár : era refrenul acelaș pe care 'l citézá Pausania după *Mesenicale*, o epopeá pierdută a lui Rianos de Bena, érá versurile acelea se păstrasérá 26 secolí mai fără variante de către strănepoții Heraclidilor.

Importanța literaturilor populare nu este mai mică pentru cultorii poesiei. Poetul, după cum adaogă d. Graf, va găsi une-orí fórté folositor de a se depărta de

hotarele artei propriu zise și de a părăsi societatea măestrilor celor oficiali spre a răsufila aerul curat și recoritor al naturii. El va vedea atunci cu mirare, cum-că nisele inteligențe necioplite nimeresc adesea dela întâia apucătură frumuseții pe cari procopsitul din orașe și din *high-life* nu isbutesce, cu toate silințele și cu tota gimnastica spiritului său, a le așterne pe hărți. «El va vedea, cum învață natura pe «omeni a'și exprime simțimintele și cugetările într'un chip grațios și puternic, cum «ea produce prin mici mijloace efectele cele mai mari, cum expresiunea orală sub «povățuirea ei ajunge a coincide cu ideea; era vădând toate acestea, va pute să recunoască mai cu învedere deosebirea ce este între artă bună și artă rea, și se va «risipi în gândul lui acea tendință atât de comună în țările noastre de a ridica piramidal fantasia poetică până la nori, sau de a o turta prin fel de fel de încercări «acrobatic».

Recomandăm cititorilor întregul pasagiu, în care se conțin aceste considerațiuni (p. 6-7), fiind de mare urgență pentru juna literatură română nu numai de a căuta la popor nisele isvóre sănătoșe menite a o vindeca de falsul gust și de convenționalism, ci încă de a recunoșce că numai acolo ea va găsi rudimentele unei formule estetice într'adevăr naționale și neîmprumutate. Literatura nu poate să propășească decât răzîmându-se pe tradițiuni, era modelurile cele mari din alte timpuri și locuri nu împlinesc rolul acestor tradițiuni decât în privința elementului general și cosmopolitic al concepțiunii artistice. Dacă România aspiră la o existență autonomă și 'n lumea intelectuală, cată să 'și aibă și ea un ideal autonom, înrădăcinat în geniul său propriu, în istoria sa, în datinele, credințele și năravurile sale. Limba însăși românească în zădar va urmări acel grad de fixitate și de cultură, care formeză de atâți ani votul general, dacă filologul nu va cerceta comorele ei istorice în emanațiunile cele spontane ale geniului național, și dacă forfecăturile pseudo-latinesce ale procopsiților de astăzi nu vor fi înlocuite la timp priincios prin expresiunea cea viuă, isvorită din conștiința mai multor generațiuni solidare.

Oricare să fiă însă rolul pe care scriitorii români îl vor acorda literaturii lor populare în ceia-ce privește perfecționarea literaturii și a limbei culte, scriitorii străini nu vor înceta de a face dintr'însa obiectul unei atențiuni încordate, și acesta nu dintr'un spirit de oțioasă contemplațiune saș și de o simplă curiositate simpatcă, ci din alte scopuri mai înalte, fiă de natură științifică, fiă de natură literară. Metodele comparative, aplicate mai întâiu cu atât succes la cercetările glotologice, au început de câțiva ani a se întinde la cele mitologice, filosofice, etologice și chiar estetice, spre a îmbrățișa treptat tot organismul cugetării omenesci și spre a face cu puțință o completă explorațiune a încuseririlor și originilor tuturor civilizațiunilor. În acest gen de studiu literaturile populare, mai cu sémă dacă sînt bogate și felurite ca cea românească, jocă un rol de frunte și ofer mai multe verige spre a reconstrui lanțul cel misterios al tradițiunii universale, ba chiar spre a face să se dovedescă într'o di unitatea istorică a cugetării și a civilizațiunii omenesci. Noi ne mirăm astăzi, dacă fabulele lui La Fontaine ni se relevă ca ultima metamorfoză a povestilor indo-semitice conținute în *Kalila wa*

Dimna și în *Panc'antantra*, sau dacă ciclurile mitice ale lui Zeus, lui Jupiter, lui Wodan, lui Esus și lui Perkunas ni se dau pe față ca niște variante ale unui prototip preistoric născut la pôlele muntelui Imaus, și mirarea noastră crește încă mai mult când aflăm o coincidență netăgăduită între nuvelele conținute în papirurile Egiptului și basmele ce au legănat pruncia noastră, între narațiunile africane de pe țărmurile Oceanului Indic și ale seminișilor Melanesiei sau ale Polinesiei: cine însă poate să prevadă surprinderile ce ne mai rezervă viitorul, când tótă paleontografia cuvîntului omenesc va fi fost scormonită pe o scară întinsă?

Afară de acestea, să se mai adauge că, precum vieța colectivă a omenirii tinde a lua o formă din ce în ce mai concretă prin înmulțirea contacturilor și printr'o colaborare crescîndă a tuturor puterilor din orî-ce ramură a vieței culturale, asemenea și formula estetică a expresiunii tinde a se reforma printr'o întinsă lucrare asimilătoare, unde idealurile parțiale sînt chiămate să aducă fie-care un contingent proporționat cu firea națiunilor din cari pornesc. De aci se nasce că națiunile cele mai propășite, a căroră literatură exercită în lume un ascendent mai universal, au și mai multă grijă de a întreba orî-ce gen de manifestațiune a cuvîntului la tóte popórele străine, și consacră o parte însemnată din activitatea lor la traducerea și ilustrarea literaturilor altora.

În orî-ce cas, România trebuie să se bucure vîdînd cîntecele, povestile, dicătorile și cimiliturile sale figurînd în revistele cele mai renumite și în tractatele cele mai serioase ale cugetătorilor din alte țeri, fiind-că cel puțin aptitudinile poetice ale poporului românesc vor fi puse ast-fel într'o mai mare lumină și memoria Europei va fi rechiămată asupra istoriei lui și asupra serviciilor aduse de străbunii la cauza cea mare a civilizațiunii. D. Graf, ca orî-ce alt scriitor italian ce a tractat despre Români, li se arată fôrte favorabil la fiă-care pagină, și iată spre exemplu cum de-pinge caracterul lor cititorilor *Nouei Antologie*:

«Românul este de un caracter blând și aședat, cumpătat la mîncare și la băutura, «muncitor, cu inima deschisă și încredetóre. Una din particularitățile caracterului «seu mai isbitóre la ochii străinilor este un fel de liniștită melancoliă abituală, «care 'l face a se feri de petrecerile cele desordonate și sgomotóse și fôrte rar îl «lasă a se depărta de buna-cuviință. Mult însă ne-am înșela, dacă pentru acesta i-am «atribui micșorime și depresiune de suflet: o istoriă gloriósă de peste trei secolii, «în cursul căroră poporul românesc (spre a tăcé de resbelele lui necontenite cu «Leșii și cu Ungurii) se arétă ținînd pept împotriva Musulmanilor, învingîndu-i, «în mai multe rînduri, împedecînd ca o barieră puternică irupțiunile lor spre cen-«trul Europei și scăpând în cele din urmă, deși nu întregă, dară puțin vătămată, «neatárnarea sa națională, o asemenea istoriă ar ajunge, după mine, spre dovada «contrarului.»

Un asemenea limbagiū nu este inspirat d-lui Graf de singurul studiū al colecțiunii lui Alexandri, ci încă de impresiunile sale proprie, fiind-că d-lui a avut des-tulă ocasiune de a cunoșce țera de aprópe, ba chiar 'și-a petrecut într'însa mai tótă copilăria. Simpatiele lui pentru România învederéză dar o inimă nobilă și bine-

voitóre, și merită o recunoștință cu atât mai mare, cu cât d. Graf nici n'a cerut, nici n'a avut vre-o dată ceva din partea Românilor.

După pertractarea generalităților, disertațiunea d-lui Graf se cobără la amănunte și analizează poesia populară după cele patru categorii stabilite de ilustrul poet moldoven în edițiunea dela 1866, adică : *căntecele bătrănesci, doinele, colindele și horele*. Noi nu'l vom urma în această analiză, pertractată pretutindenea cu o mare justeță și cu un simț delicat al frumosului, ci ne mărginim de a trimite pe cititori la textul însuși. Nu putem însă termina acest articol, fără a manifesta autorului o dorință a noastră, și anume de a'l vedea ocupându-se într'un timp apropiat cu o versiune italiană a poeziilor în cestiume, precum și a celor-alte genuri de compunerii populare cari le completează.

Italia nu este încă pré bogată în acest soi de translațiuni; dar în privința literaturii populare române nici Germania însăși, nici Franța n'au produs pînă astăzi vre-o lucrare de atîtă însemnătate, încât să fiă anevoiă a le întrece, dacă cine-va scie să se apuce de lucru cu calitățile cuvenite și cu destulă cunoștință de cauză.

Mai bine încă ar isbuti de sigur d. Graf, dacă s'ar simți dispus a reproduce cantecele romănesci în limbajul poeziei. Avem înaintea ochilor micul volum de versuri, publicate de d-sa la Brăila în 1874 (Versi de Arturo Graf, Braila, tipografia Pestemalgioglu, 1874), spre a nu țice nimic despre cele d'întăi încercări ale autorului, tipărite tot acolo cu 10 ani mai înainte, adică cînd d-sa era încă copil, sub pseudonimul Filarete Franchi. Póte că un critic sever ca d. *Veritas* dela *Illustrazione Italiana*, ar găsi ce-va de țis junelui nostru amic și elev; însă d. Graf nu este din aceia cari remân pururea copii, și noi am fi mulțamiți de a vedea ivindu-se și dintre Români mai mulți poeți cari să începă ca d-sa, însă tot ca d-sa să și mérgă înainte.

G. L. Frollo.

POESIA POPORANA ITALIANĂ ȘI «FRUNȚA-VERDE».

D r. H. SCHUCHARDT,

RITORNELL UND TERZINE. *Halle, 1874, in-4, pag. IV, 148.*

Ce este o *flóre* ?

Negreșit că altfel o descrie copila, ce o împletește în cosiță; altfel o laudă grădinarul, ce o cultivă din speculă; alt-fel, cu totul alt-fel o vede botanistul, care o studiază nu pentru a o admira, nu pentru a o utiliza, ci pur și simplu pentru a o cunoșce.

Ce este o *stea* ?

Nu în același mod o privește poetul ce o cântă, marinarul ce o ăea drept că-lăuză, astronomul ce o fixeză.

Nimic nu e mai flóre, nimic nu e mai stea, ca poesia poporană a Italiei, dar de-mult cântată și de-mult exploatată, ea dă abia acuma pentru prima óră peste un naturalist.

Tóte scrierile lui Hugo Schuchardt, actualmente profesor de filologia romanică la universitatea din Halle, începând dala clasică'i operă despre «Vocalismul limbei latine vulgare»,¹ se disting printr'o analiză microscopică, fórté grea de urmărit de cătră un lector ordinar, nedepřins cu aparate atât de metodice, dar singură aptă a ne aduce la rezultate adevărat științifice.

De aceia—mai repet o dată — mulți au vorbit despre poesia poporană italiană, ale cărui frumseți au găsit adesea resunet în savanta Germaniă;² însă nemini până la Schuchardt nu și-a impus sarcina, fórté ingrată față cu publicul cel mare, de a considera pe această superbă fiică a méđi-đilei cu recéla cea nordică a unui Linneú sau Tycho-Brahe.

Óră-căt de mult ar protesta copilele și poeții, nu pentru ei sânt făcute florile și stelele, ci pentru botanist și astronom.

Poesia poporană italiană presintă doă variante principale : *rispetto* și *ritornello*.

Sub raportul exterior, *ritornello* consistă generalmente dintr'o «terzina», adecă o strofă din trei versuri de câte un-spre-đece silabe; pe când *rispetto* are cel puțin patru versuri, une-óri doă-spre-đeci, patru-spre-đeci și chiar mai multe.

Este o deosebire așa đicénd de volum.

Un al treilea variant, a cărui importanță Schuchardt cel de'ntăiu a constatat'o, este proverbul din câte doă versuri, bună óră ca la noi în :

Umblă pe drum cu alaiú
Ș'a-casă n'are malaiú...

Printr'o laboriósă demonstrațiune, Schuchardt defige pozițiunea intermediară a ritornellului între *rispetto* și proverb, de carí ambele el particípă nu numai în prinvința formeí, ci și 'n a fondului.

Fie-care aserțiune e susținută cu o nespusă bogăția de exemple din mai tóte dialectele italiene, după colecțiunile lui Marcoaldi, Pasqualigo, Dalmedico, Tommaseo, Tigri, Nannarelli, Vigo, Pitrè etc.

Sânt-nu mai puțin interesante și originale observațiunile lui Schuchardt despre raportul ritornellului cătră «terzarima» a lui Dante și al *rispettului* cătră «ottavarima» a lui Boccacio.

Înșuși *sonetul* nu e decât o ingeniósă combinațiune din «terzina» și «ottava».

(1) *Der Vocalismus des Vulgärlateins*, I—III, Leipzig, 1866—8, in-8.

(2) P. Heyse, *Über italiänische Volks poesie*, în Steinthal u. Lazarus, *Zeitschr. f. Völkerpsychologie*, t. 1, p. 181—211. — W. Müller u. O. L. B. Wolff, *Egeria, Sammlung italienischer Volksheder*, Leipzig, 1829, in-8. — Blessig, *Römische Ritornelle*, Leipzig, 1860, in-8. — etc.

Prototipul tuturor acestora, după Schuchardt, ar fi rispettul cel de patru versuri, de unde apoi pe diverse căi, suprimând sau amplificând, s'au dezvoltat celelalte variante.

Singurul punct de regretat, este că autorul, care posedă cu perfecțiune toate limbile romanice, nu le-a utilizat de astă dată pentru a pune în paralelism pe larg manifestările analoge din totalitatea poeziei populare neo-latine.

O asemenea comparațiune putea să modifice într-o măsură concluziunile sale actuale; însă rezultatele dobândite s'ar fi rădăcit numai astfel mai pe sus de orice controversă.

Schuchardt a fost pentru Români mai generos decât pentru celelalte popoare romanice.

El ne consacră aproape două pagini.

Ritornellul se începe mai tot-d'a-una printr-o invocațiune către o florie, bună-ora :

«*Florie de mărar !*

Când voiți muri și mă voiți duce în rai,

Dacă nu te voiți găsi acolo, mă voiți întorce.»

Mulți comparau această «florie» cu «frunza-verde» din poezia populară română. Iată ce ține acum Schuchardt :

«Semi-versul cu *fiore* din ritornellul italian a fost pus adesea într-o legătură istorică cu *frunza-verde*, debutul tipic al celor mai diferite cântece populare române. Așa credeau Cipar, Alexandri, Picot, Imbriani etc. Unii triumfau pentru că «*frunza-verde* se trage de pe malurile Tibrului; alții pentru că ritornellul a fost «baza poeziei populare italiene deja sub Marc Ulpiu Traian, când acesta a cucerit «Dacia la anul 106 (Imbriani, Dell'organism opoetico p. 128). Mie această opinie «mi s'a părut nefundată din dată ce am examinat-o mai cu atențiune, deși în adesea «*frunza-verde* a Românilor, prin facultatea sa de a intra în tot felul de combinațiuni, de ex. *frunză verde de piper, f. v. a lemnului, f. v. de lemn dulce, f. v. lemn uscat, f. v. bob și linte* etc., oferă o analogie cu italianul *fiore*, care poate «să înșele pe cineva. Îmi pare bine, că în această privință mă întâlnesc cu un savant român. Hasdeu, într'un articol din Columna lui Traian pe nov. 1873 (de «aci în a sa Istoria critică a Românilor 1874, t. 2, p. 79 și urm.), a demonstrat «până la ultima evidență deosebirea între *frunza-verde*, care se referă la obiectul «poeziei, și între *fiore*, care se adresează la persoană. Totuși el ar fi trebuit să mă «menționeze ceva. Și invocațiunea la florie se află în poezia română, deși mai rar. «Deja Cipar o indicase în Elemente de poezie Blaj 1863, p. 195, aducând exemple ca : *floricică din răzor, floricică de pre fin, floricică verde'n erbă*. Uneori «această florie stă chiar în locul *frunzei-verde*, precum în Alexandri Poezii populare «p. 305 :

Floricică, floricică !

«la începutul unui cântec care se încheie prin :

Și ȃilele omului
Sint ca flórea cȃmpului,
Diminȃta infloresce,
Peste ȃi se vestejesce
Și spre séră nu mai este !

«Tot acolo la p. 278 :

Floriciă 'n foi albastră !

«ca debut la :

— Draga mea 'n lume una,
Mai frumósă de cȃt luna,
Cu feȃșóra ca crinul
Și cu ochii ca seninul.

«De asemenea la p. 406, VI :

Flóre, floricea !
Mai ȃi, puica mea,
Cum ȃiceai aséră
Pe din jos de móră.

«In fine, este de observat cȃntecul dela p. 403, care se adresă la o copilă ca la «flóre, repetȃnd mereu acéstă invocaȃiune :

Frunȃ verde de ovės,
Floriciă de pe șes !
.....
Floriciă, flóre-albastră....
.....
Floriciă, floricea....
.....

«Prin urmare, aũ și Romȃniĩ o invocaȃiune la flóre, ca și Italianii, dar nu nu-
«mai ea aceștia, ci de asemenea ca Slaviĩ, Albanesiĩ și mai ales Grecii...»

Orĩ-cine póte constata în acest pasagiũ o profundă eunoscinȃ a limbei și litera-
turei romȃne din partea lui Schuchardt.

El are o deplină dreptate, cȃnd ȃice cȃ alȃturi cu *frunȃ-verde*, dar fȃră înru-
dire cu ea și pe o liniă de tot secundară, Romȃniĩ mai aũ și ei un fel de invoca-
ȃiune la *flóre*.

Acéstă *flóre* însă nu mă interesa pe mine în articolul meu despre *frunȃ-verde*,
a cȃrii independinȃ de origine o recunósce însuși Schuchardt.

Daca aveam intenȃiunea de a studia și *flórea* din poesia poporană romȃnă, după
cum am studiat pe *frunȃ-verde*, aș fi putut s'o mai compar, afară de parale-
lisme «slavice, albanese și mai ales grece», despre cari vorbesce Schuchardt, cu
fenomene analoge din literatura orientală.

Astfel în poemul sanscrit «Gita-Govinda» gȃsim cȃte o *flóre* saũ chiar doă în
fie-care strofă.³

³ Lassen, *Zeitschr. f. die Kunde des Morgenlandes*, t. 1, p. 132.

O doină poporană din Persia cântă :

«*Trandafir alb și trandafir roșu, garoafe și mac!*

«*Fața ta pòrtă semnele dinților mei;*

«*Scòlă, haide să întrebăm pe Mohammed,*

«*Vom vedé cine din noi e cel necredincios...⁴⁾*

Nemic nu pòte fi mai identic cu *fiore* din ritornellul italian...

După modul excelentei lucrări a lui Schuchardt, cu același tact, cu aceeași erudițiune, cu aceeași impasibilitate științifică, dar pe o scară mai comparativă, ar trebui să se apuce cineva a supune unui studiu analitic forma poeziei populare române.

H.

(⁴⁾ Chodzko, *Specimens of the popular poetry of Persia*, London. 1842, in-8, p. 492.

COMUNICAȚIUNI LINGUISTICE

D. N. **Tinc** ne comunică următoarele «vorbe țărănesce» :

Dela **P r e d é l** :

zîmnic, pîmniță.

boldan, vîrf de munte inaccesibil.

virzobî, încălțăminte de umblatù pe zăpadă, compusă din două cercuri concentrice, cel interior de mărimea piciorului, cel exterior mai mare, piciorul legându-se de cel interior.

cânjuri } colți ce se pun la încălțăminte pentru a se puté urca pe munte.
colțari }

clocotici, un fel de flanelă, cu care se înfășură piciorul până la genuchi.

șiștar, vas în care se mulg oile.

zadă, brad al carui lemn arde ca luminarea, servind țeranilor pentru acest us.

sterezat, uimit : «a se uita sterezat».

Dela **B u z â ũ** :

suén, car de munte.

șová, ruptură de pămînt, făcută de apă.

zavadă, adăpost de iernă pentru vite.

preugă sau *preocă*, hergheliă de cai.

meriü : «un cal merge meriü», când are picîore stricate.

otărég, drum între hotare.

drumég, drum părăsit.

lacră } ladă sau lădiță.
lacrișă }

obrășiă, lîvede.

rahilă sau *rafilă*, rană vie.

sagnă, rană pe spinarea calului: «când îi rădică șéua, se vede sagna».
racină = rană nevindecabilă: «s'a făcut racină».

Dela Severin:

samodivă, termen mitologic; mumele, când blastemă copii, dic: «mânca-te-ar samodiva!»

saxiă, ghiveciul de flori.

ciumercă: «e o ciumercă în casă», când este cine-va urit sau desprețuit.

A V I S

Impregiurările silindu-ne a suspinde pe un timp nedeterminat publicațiunea «Principiilor de filologia comparativă», dd. abonați, cari au căpătat deja patru broșure, vor primi, drept compensațiune pentru restul de opt broșure, «Columna lui Traian» pînă la 1 maiu inclusiv.

Vom fi foarte recunoscători tuturor d-lor de prin districte, cari vor bine-voi a ne comunica din când în când:

1. Copie exacte de pe textul documentelor vechi, cu arătarea locului unde se află;
2. Poesie, basme, tradițiuni, proverburî, ghicitori și idiotisme poporane;
3. Cuvinte și locuțiuni țărănesci puțin cunoscute. H.

E R R A T A

<i>Pag.</i>	<i>Rând.</i>	<i>Tipărit :</i>	<i>Citesc :</i>
99	30	la avut	a avut
109	19	ὀδὸς	ἡδὸς
110	18	σαφές	σαφές,
—	27	a ti-	arti-
112	22	alfu-a	alfu-a
124	27	<i>Kundensprache</i>	<i>Kurdensprache</i>

